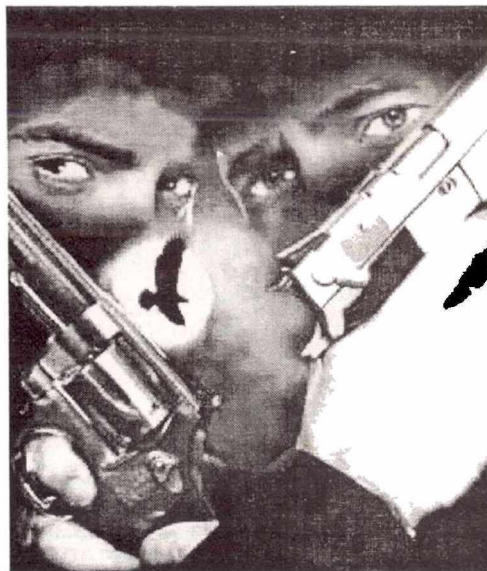

Исҳоқжон НИШОНОВ

СЎНГГИ ТОПШИРИҚ

Роман

Биринчи китоб

**«Наманган» нашриёти
2009**

АЗИЗ КИТОБХОНЛАР!

«Наманган» нашриёти детектив жанрида ижод қилаётган ёзувчи Исҳоқжон Нишоновнинг «Афгон шамоли» сериали асосида чоп этилаётган «Сўнги топириқ», «Тўданинг тугатилиши», «Ватангадолар», «Бегона одам», «Қора маржон» каби романларини ўқувчилар хукмига ҳавола этади.

Асарда оғир жиноятларни содир этиб, ўзга элда, тоғу тошлар орасида суваракдек ҳаёт кечириб, муस्ताқил Ватанимизнинг тинчлиги, осойишталигига кўз олайтирган бир гуруҳ кимсаларнинг қилмишлари, уларни гиж-гижлаётган ҳомийларнинг қора ниятлари фош этилади.

Шу билан бирга ёшларнинг онаюртга бўлган садоқати, меҳр-муҳаббати, Ватан - бу инсон учун улугъ неъмат эканлиги мадҳ этилади.

728 - 1783,5 - 1369700

НГ

729 - (14,0) - (01) - 09

ISBN - 978-9943-344-72-3

Nodira nomli Namangan viloyati axborot-kutubxona markazi

© «Наманган» нашриёти, «Афгон шамоли», Исҳоқжон НИШОНОВ.

Ушбу асарни мен учун азиз ва меҳрибон, самимий, бағри кенг инсон, ўзининг чорак асрлик ҳаётини халқимизнинг осойишталигини, Ватанимиз тинчлигини сақлашга бахшида этган милиция майори, бир қатор туманларда раҳбарлик лавозимида ишлаган марҳум **МАҲМУДЖОН КАМОЛОВ**-нинг ёрқин хотирасига ҳурмат-эҳтиром билан бағишлайман.

Муаллиф.

БИРИНЧИ ҚИСМ

МАЪЛУМОТНОМАДАН

Одилов Эргашбой Шарипович 1966 йилда туғилган. Ўзбекистон Республикасининг фуқароси, ўзбек, маълумоти ўрта. Оилали. 1986 йилда Совет Армияси сафларига хизматга чақирилган. Хизматни Афғонистондаги чекланган ҳарбий қўшинлар таркибида ўтаган. 1987 йилда афғон мужоҳидлари қўлига асир тушган. Махфий хизмат маҳкамалари ходимларига муҳим ҳарбий ахборотлар бериб турган. Улар билан мунтазам алоқага чиқиб турган. 1988 йилдан бошлаб ўзи яшаб турган ҳудудда ақидапарастлик-экстремистик гуруҳи тузган. Атрофига оқимга мойил ёшларни тўплаган. Уларни хорижий мамлакатлар томонидан берилган топшириқларни бажартиришга, гуруҳ фаолиятини кенгайтиришга уринган. Одамлар ўртасида миллий, диний, ирқий адоват кўзғатиш, мамлакатдаги ижтимоий-сиёсий вазиятни беқарорлаштириш, шу йўл билан давлат тўнтаришини амалга ошириш ниятида бўлган. 1991-1992 йиллар давомида бир қатор босқинчиликлар содир этган. Ҳокимият вакиллари, ҳуқуқтарғибот органларининг ходимлари, Ўзбекистон фуқароларини ўлдирган. Жиноий жазодан қочиш мақсадида 1992 йилда Ўзбекистон Республикаси ҳудудидан чиқиб кетган...

Одилов Эргашбой 1992 йилда ўттиз кишидан иборат бир гуруҳ маслакдошлари билан бирга Тожикистоннинг Қўрғонтепа вилоятига ўтиб, ҳукумат қўшинларига қарши қуроли муҳолифат кучлари тарафида жанговар ҳаракатда қатнашди. 1992 йилда Панж дарёси орқали қўшни Афғонистон

хуаудинга сузиб ўтиб, у ерда Покистон, Эрон каби мамлакатлардан келган йўриқчилар бошчилигида махсус тайёргарликни ўтади. 1994 йилда Тожикистон Республикаси ҳукумати кучларига қарши жанговар ҳаракатларда алоҳида фаоллик кўрсатди.

У ёшларнинг, шу жумладан, Ўзбекистон Республикаси фуқароларининг қўпоровчилик-террорчилик тайёргарлиги билан мунтазам шуғулланиб келди. Тожиқ қуроли муҳолифатининг собиқ бош қўмондони Қобил Ҳамидов билан яқинлашди ва дўст тутинди. Муҳолифат етакчиларидан бири Собир Аҳмад Калоний Эргашбойга алоҳида лутф кўрсатиб, уни тутинган ўғлим, деб атади. Ёзғулумлик тожиқ қизига уйлантириб қўйди.

- 1 -

Мени тун ярмида уйғотишди. Чироқни ёқдим. Кўзларимни ишқалаб, девордаги соатга қараганимда миллар чораккам иккини кўрсатарди. Маст одамдек гандираклаб эшикни очдим. Остонада икки йигит турарди.

- Сизни Пётр Иванович йўқдаяпти, - деди мулойимлик билан улардан бири.

Крамаренконинг хузурига ташриф буюриш вақтини сабрсизлик билан кутаётганим боис ортиқча эътироз билдирмадим.

- Бир дақиқа сабр қилинлар, - дедим ва йигитларни остонада қолдириб, ётоқхонага ўтдим. Шоша-пиша кийимларимни алмаштириб, уларнинг ортидан эргашдим.

Ташқарида бизни «Газ 31» енгил автомашинаси кутарди. Ўриндиқларга ўтиришимиз биланок, машина бир силтаниб, тун қўйнида мудраб ётган кўчада чопқир оҳудай олға интилди.

Машина оқшомда ёққан ёмғирдан қорайган асфальт йўлда учиб борар, кун бўйи шовқин ва тўс-тўполонлардан толиққан шаҳар осуда уйқуда тин оларди. Машинанинг куйдирилган ойнасидан ташқарига боқар эканман, Крамаренко нима сабабдан мени Москвага чақиртирганини ўйлардим. Собиқ Иттифоқ тарқаб кетганидан сўнг ўрта-миздаги алоқа узилганди. Орадан ўн йилдан кўпроқ вақт ўтганди...

Биз узоқ йўл юрмадик. Тахминан қирқ чақиримча масофани ортда қолдириб, икки қаватли бино ёнида тўхтадик. Тепага ўрнатилган прожектор атроф-теваракни ёритиб турарди. Йигитлар мени бироз кутиб туришимни айтиб ичкарига кириб кетишди. Улар узоқ туриб қолишди. Ниҳоят, йигитлардан бири чиқиб, мени ичкарига бошлади.

Иккинчи қаватга кўтарилаётганимда қулоғимга «Бу ишга мени аралаштирма, яхшиси, ўзинг ҳал қил», деган сўз чалиниб қолди. Крамаренко кучоғига олди.

- Таниш, - деди у ёнида турган узун бўйли, қотмадан келган, кўкимтир кўзли шеригига юзланиб.- Бу менинг собиқ жангчим. Афғонистонда тилмочлик қилган. Исми Бўрон! Талантли йигит!

- Хурсандман, - деди нотаниш киши озгин, аммо чайир қўлини чўзиб, - Ефим Егорович!

Биз қаҳва ичиб, Афғонистондаги уруш йилларини хотирладик. Шаҳид кетган дўстларимизни эсладик. Крамаренко менинг тилмочлигиму, афғон халқининг урф-одатларини беш қўлдек билишимни офиз кўпиртириб мақтади. Бундай олқишлар эриш туюлсада, қариянинг сўзларига қулоқ тутишга мажбур эдим. Ёши етмишдан ўтиб қолган Крамаренконинг ҳануз бақувватлиги мени ҳайратга солганди.

- Ҳали ҳам йигитлардексиз, ўзгармабсиз, - дедим ниҳоят шаънимга ёмғирдек ёғилаётган мақтовларга барҳам бериш мақсадида. - Сизга ҳавасим келади, Пётр Иванович!

Басирок, менинг мақтовимга собиқ командирим аҳамият бермади.

- Сени бу ерга таклиф қилишдан мурод шуки, - деди ниҳоят генерал ўрнидан туриб, бурчақдаги шкафдан кичкинагина харитани олиб стол устига ёяр экан, - Ўта муҳим топшириқ чиқиб қолди. Буни унча-мунча одам эплаёлмайди. Шу боис сени таклиф қилдим!

Генерал бир дақиқа жим қолди. Ефим Егорович дераза олдида сигарет тутатиб, мудраётган тун қўйнига тикилганича ўй сурарди. Йўқ, у ўйламасди. Афтидан, бизнинг суҳбатимизга жимгина қулоқ тутиб турарди.

- Қўлимдан келармикин? - дедим Пётр Ивановичга кўз қиримни ташлаб.

- Қўлингдан келмаган ишни ҳеч қачон сенга таклиф қилмаганман.

- Ишончингиз учун раҳмат, ўртоқ генерал!

- Бу бошқа гап! - миннатдор жилмайди Пётр Иванович. - Гапнинг ўғил боласи бундай. Иккимиз ҳам уруш кўрган, жангда тобланган одамлармиз. Пачакилашиб ўтиришнинг мавриди эмас... Мана, бу харитага бир қарагин-а?!

Стол устига ёйилган харитага кўз ташладим. Бу Афғонистон Республикасининг ҳудудий харитаси бўлиб, у турли хил ранг ва бўёқлардан холи эди. Фақат ҳарбийларгагина маълум бўлган доира ва рақамлардан иборат. Ҳар бир рақам махсус доира ичига олинган бўлиб, ўзида муҳим сирларни яшириб турарди.

- Бу полигон, - генерал 72-рақамга кўрсаткич бармоғини босди. - Қобул шаҳри, 23 - километр, 13 градус жануби-шарқий кенгликда республиканинг миллий банки жойлашган. Эслаб кўргин-а!

- Хотирамда, - дедим ҳозиржавоблик билан. - Ахир бу бинони унутиш мумкинми? 1986 йилнинг апрелида бомбардимон қилиниб, яксон қилиб ташланган.

- Фақат бир қисми, - генерал гапимни бўлди, - ҳозир ҳам шу ҳолатда турибди. Қисқаси, шу объектни топишинг керак. Бинонинг шарқий томонида орқа эшиги бўлган...

- Банкни ўша вақтнинг ўзидаёқ одамлар талаб кетишган. Бомба, снарядларнинг парчасинигина топиш мумкин.

- Гапимни бўлмай, диққат билан тингласанг-чи! - Зардали овозда бақирди генерал. - Нима деяётгандим?

- Орқа эшик ҳақида гапираётгандингиз, - дедим шоша-пиша ўз хатойимни тузатиш мақсадида.

- Ҳа, шу орқа эшикдан кирганингдан сўнг пастки қаватга олиб тушадиган йўлакча бор. Пастга тушгач, мана бу қоғозда кўрсатилган жойни топасан, - у менга сарғайиб кетган бир парча қоғоз узатди, - сўнг худди шу нуқтадан икки метр чуқур қазийсан. Унинг ичидан граната яшиғи чиқади. Унда озгинагина унутиб қолдирган бойлигим бор. Шунини олиб келишинг керак. Бу менинг сўнги топшириғим!

- Бино алақачон бузилиб, текисланиб кетган бўлиши мумкин.

- Янглишдинг! - ҳарбийларга хос ишонч билан деди командирим.

- Бинони бузиб, сен айтгандек текислайдиган одамлар ҳали бир-бирларининг қонини тўкиш билан банд. Урушнинг тугашига эса, менинг ақлим етмайди.

Ефим Егорович ҳамон ташқарига тикилганича ҳайкалдек қотиб турарди. Назаримда, у бу воқеадан хабардордек. Мен қанчалик бош қотирмай, 72-полигонда командирим унутиб қолдирган бойликни эслай олмадим. Ахир, у билан тўрт йил ёнма-ён юрган бўлсаму яширган хазинасидан беҳабар қолсам! Балки хазина генералга эмас, Ефим Егоровичга тегишлидир, деган хаёлга келдим. Ахир, командирим дўстининг тилидан гапириши мумкин-ку.

Бироз жимликдан сўнг:

- Қобулда унутиб қолдирган хазинангизнинг қиймати қанча?!

- деб сўрадим.

Кутилмаган савол генерални довдиратиб қўйди. У шошиб Ефим Егоровичга юзланди. Қарияларнинг нигоҳи тўқнашди, улар таклифимизни рад этди, деб ўйлашди чоғи, ҳафсалалари пир бўлгани кўзларидан сезилиб турарди.

- Бир миллион доллар атрофида бўлса бордир, - умидсизлик билан деди генерал. У аини пайтда бундай катта миқдордаги пулни айтиб, менинг қалбимда «сўнган» умид чирогини ёқмоқчи бўлганди.

- Пётр Иванович, ахир, мен ҳаётимни хатарга қўйиб кетяпман, ўйнагани эмас!

- Бўлди, бўлди азизим, - ранги қизариб кетган командири қўлларини баланд кўтарди. - Биламан, бозор иқтисодиёти даврида яшаймиз. Албатта, сени қуруқ қўймаймиз. Бойликнинг бир қисми сеники!

- Тахминан?!

Мен ўзимни катта ўйинга кираётганимни тушундим.

Генерал қошини чимирди:

- 200 минг доллар атрофида!

- Озлик қилмасмикан?!

- Характеримни яхши биласан. Пасткаш эмасман. Майли, қанча сўрайсан?

Генерал шундай дейишини билардим ва шу саволига жавобни ҳаёлан тайёрлаб турган эдим.

- Ўртоқ генерал, сиз ҳам мени яхши биласиз! Беш қўлини оғзига тикадиганлардан эмасман. Бажаришим лозим бўлган топширигингиз қийматини ўзингиз адолатли баҳоласангиз дегандим. Ҳарқалай мен ҳам бу ишда сизларга шерикман.

- Тушундим, - деди Пётр Иванович жиддий оҳангда. - Теппа-тенгдан бўлайлик демоқчимисан, майли сен айтганча бўла қолсин. Яна юз минг доллар қўшдим. Жами бўлиб уч юз оласан.

Ўзимни тарозига солиш ортиқча эди. Розилигимни яширмадим. Шундан сўнг бир четда миқ этмай турган Ефим Егоровичнинг чеҳраси ёришди. Шкафдан коньяк олиб, қадаҳларга қуйди.

- Сиздек мард ва жасур йигит билан танишганимдан хурсандман! Ушбу қадаҳни соғлигингиз учун кўтаришимизга рухсат берсангиз! - деди у қувончини яшира олмай.

Танишиш учун кўтарилган қадаҳлар бўшатиладигач, Крамаренко мени кузатиб қўйиш учун қўл узатди.

- Биз сени Тожикистондаги 13-заства орқали чегарадан ўтказиб қўямиз. Мендаги маълумотларга кўра, ҳозир чегара чизигида 300 дан ортиқ афғон қочоқлари яшайпти. Яна икки-уч кундан сўнг улар ортга қайтариб юборилади. Ўшалар билан бирга ўтиб кетасан. Эртага соат ўн иккиларда керакли ҳужжатларни оласан. Қечга яқин ҳарбий самолёт билан Тожикистонга учасан. У ерда сени ўзимникилар кутиб олишади.

Ташқарига чиққанимда тонг ёришаётган эди...

Бошимда бир савол айланарди. Қобулда генералнинг қандай бойлиги қолган бўлиши мумкин?!

13-заства бошлиғи мени совуқ кутиб олди.

- Қочоқлар эрталаб жўнаб кетишди. Менга кеч хабар қилишди, - деди у хафа бўлгандек бошини чайқаб. - Омадинг йўқ экан, йигит.

Энди ўзинг ўтиб кетаверасан!

Рози бўлишдан ўзга чорам йўқ эди. Тушдан кейин командир мени чегарадан ўтказиб қўйиш учун икки йигитни қўшиб берди. Улар Панж дарёсигача кузатиб боришди. Чегара чизигини кесиб ўтганимда ичимдан нимадир узилиб тушди. Менга таниш бўлган тоғлар кўксини ялаб, ўт-ўланларнинг хушбўй хидини эргаштириб келаётган шабада кўксимга урилди. Олға қадам ташлаб борар эканман, чегарачи йигитлар ортимдан қараб туришганини ички туйғу билан ҳис этдим. Ачиниш ва раҳмдиллик билан боққан кўзларини хаёлимда тикладим. Ортга қарашга, уларга миннатдорчилик сифатида қўл силташга ғурурим йўл қўймаганидан афсусландим. Ҳаётимнинг тўрт йили ичида бошимга тушган, аччиқ-ширин синовларга гувоҳ бўлган замин бағрига бойлик илинжида қадам босганимдан нафратланиб кетдим. Шамол хотиралар китобини варақлаётгандай туюлди. Кўчаларда қолиб кетган мурдалар, очликдан эти устихонига ёпишиб қолган болалар, баданларини ўқ тешиб, қонга беланиб инграб ётган одамлар, ҳар бир хонадонда эшитилаётган оналарнинг юракни эзгувчи фарёди қулоқларим остида жаранглаётгандек... Бемақсад уруш қанчадан-қанча инсонларнинг умрини хазон айлади...

Мен кетаётган сўқмоқ қирлик орасида бўлиб, элик чақиримча масофа босиб ўтилгач, кичкина қишлоққа олиб чиқиши керак эди. Афсуски, бу йўлларда одам боласининг изи кўзга ташланмасди. Анча юргач, ортимга қайрилдим. Бироқ кўзларимга ҳеч нарса кўринмади. Борлиқ, қоронғулик қаърига сингиб кетганди. Менга берилган маълумотга кўра, толибонлар мамлакатнинг шимоли томон юриш бошлаган, қочоқлар эса жанубга силжишган. Мен танлаган йўл бироз олислигини ҳисобга олмаганда, хавфсиз ҳисобланарди. Шуни ёдимдан чиқармаслигим керак эдики, истаган пайтда қочоқларга дуч келиб қолишим ёки Ўзбекистон ва Тожикистон Республикаси чегара ҳудудларида икки мамлакатдан ўтган жангариларнинг базаларига рўпара бўлишим мумкин эди.

Қобулга бориб келишим учун Крамаренко йигирма кун муҳлат берганди. Бу қисқа вақт бўлиб, ўтаётган дақиқалардан унумли фойдаланишни тақозо этарди. Ким билсин, балки мени харобага айланган, ўзининг тарихий обидаларидан маҳрум бўлган яланғоч Қобулда кимдир кутаётгандир. Танга топган одам унинг икки томонига қараса, ёмон бўлмайди, деган нақл бор. Катта миқдордаги бойликни ишониб топширган одам ортимдан кузатувчи қўймаганига ҳеч ким кафолат беролмайди-ку! Ўша бойлик нима? Пулми? Тилла-ми?.

Тун ярмигача йўл босдим. Ниҳоят, ҳоридим. Вужудимни кўтаришга мадорим қолмади. Булут қоплаган осмонда на ой, на юдузлар кўринади. Қирнинг изгирин шамолидан баданим жунжиқди. Назаримда, белгиланган координатадан чиқиб кетгандай эдим. Эрталаб йўналишимни шимолий-шарқий томон буришга аҳд қилдим. Катта ҳарсанг тошга ўтириб, халтамдаги нондан бир бўлак синдириб тамадди қилдим. Офтобда қовжираб қолган майсалар устига чўзилдим. Тезгина кўзим юмилди.

Уйғонганимда тонг ёришган, очликдан қорним қулдирадди. Нон, сув билан тамадди қилдим. Халтамда бир кунлик овқат қолганди. Координатадан чиқиб кетганим аниқ бўлса, оч қолишим эҳтимоли бор. Шу боис нон билан сувни тежашим лозим эди. Йўлга тушганимда эндигина уйғонган қуёш булутлар чокини сўкиб, ўзининг қизғиш нуруни адирлар бағрига сочганди. Бошимда турган оғриқ юришимга ҳалал берарди. Ўзимни чалғитиб, қизиқарли воқеаларни эслашга ҳаракат қилдим. Аҳмад Зоирнинг қўшиқларини куйладим...

Бораётган йўлимда ҳамон одам изи кўзга ташланмас, адашганимни шундан билса бўларди. Кўзим илғаган жойларда дов-дарахт ҳам кўринмайди. Бундай пайтларда умидсизлик киши руҳини тушириб юборади. Биринчи қишлоқдан адашган бўлсам, иккинчисига дуч келарман, деган ният дилимдаги умид чирогини сўндирмасди. Қоя-чўққилардан ўтар эканман, албатта келгуси қоя ортида бирор қишлоқ чиқиб қоладигандек эди.

Ҳарбий тилмоч сифатида Афғонистоннинг кўп қишлоқларини, дала-даштларини кезиб чиққанман. Бу ерлар менга қадрдон бўлиб қолган, деб ўйлардим. Аслида бундай фикрлаш ноўрин экан. Бир давлатни билиш, унинг ҳудудини кезиб чиқиш, халқининг урф-одатларини ўзлаштиришга инсон боласининг умри озлик қилар экан...

Хуллас, афғон диёридаги иккинчи куним ҳам йўл юриш билан якунланди. Қуёш ботгач, бир қоя остидан хилватроқ жой топдим-да, бироз мизғиб олишга аҳд қилдим.

Эрталаб юзимга тушган муздек томчидан уйғониб кетдим. Кўкка боқиб, ёмғир ҳали-вери тинмаслигини билдим. Панароқ жой топиш лозим, акс ҳолда очикда қолиб, шалаббо бўлишим мумкин. Атроф-теварақда жон сақлайдиган пана кўринмасди. Ёмғир эса тобора тезлашиб борарди. Ноилож пастга чопдим. Қояларда бирорта тоғ жонивори қазиб ташлаган гор кўзимга чалиниб қолар, деган умидда эдим...

Ёмғир шомда тинди. Шамол тепамда айланаётган қайсар булутлар-

ни ҳар ён суриб ташлади. Зухро юлдузи жамол кўрсатди. Ой мўралаб баланд чўққининг устига ўтириб олди. Кийимларимни қуриштириш мақсадида атроф-теварақдан чўп тўпладим. Қийналиб ўт ёқдим. Ейишга бир тишлам ноним қолмаганди. Очлик ва ташналик ўз таъсирини ўтказа бошлади. Шундай бўлсада, эрталабгача йўл босдим. Тонгга яқин ҳолдан тойиб оёқларимни кўтаришга ҳам мадорим қолмади. Бошим айланиб, кўзим тиниб ерга йиқилдим. Баданимга ботаётган тошларнинг азобига ҳам аҳамият бермадим. Юз тубан ерда чўзилиб ётар эканман, ҳолатдан чиқиш йўллари излардим. Крамареннинг умид билан боққан кўзлари, «Фақат сенгагина ишонаман», деган сўзи қулогим остида жарангларди. Унинг сўнги топширигини нима қилиб бўлсада бажаришим шарт! Ортга қайтишга, унинг ҳузурига қуруқ қўл билан кириб боришга виждоним йўл қўймасди. Менга тегиши лозим бўлган маблағ эмас, балки олиб келишим лозим бўлган бойлик мени кўпроқ қизиқтиради. Ажаб, у нима экан?

Кўзим ҳеч нарсани илғамётган бўлса-да, ҳали эс-ҳуш мени тарк этмаганди. Шу пайт қўлимга муздек нарса текканини сездим.

Бошимни зўрға кўтариб ёнимга боқдим. Кафтим устидан илон ўтиб борарди. Улар бир жуфт бўлиб, узун тилларини чиқариб кетишарди. Ўрнимдан турдим. Маст одамдек гандираклаб, ердан муштдек тошни олдим-да, илонлардан бирининг бошига урдим. Иккинчисини ҳам шу йўсинда ўлдирдим. Улардан сизиб чиққан қонни салафан халтага тўпладим. Икки хўплам қон тушди. Кўзимни юмдим-да ичиб юбордим. Илонларнинг терисини шилиб, майдаладим. Улар бир ярим метр атрофида бўлганлиги боис анча гўшт қилди. Ўтда пишириб, ярмини едим. Қолганини халтага жойлаб, яна йўлга отландим. Бораётган йўлим Афғонистоннинг ғарбига - баҳайбат тоғлар томон элтарди. Йўлни ўзгартиришнинг иложи йўқ. Қаршимда хавfli қоялар, паст-баланд чўққилар ажал домига тортмоқчи бўлган аждардек хўмрайиб турарди. Фақат олға юришим ва маълум масофани босиб ўтгачгина ўз координатамга чиқишим мумкин эди. Кун ботгунча йўл босдим.

Йиртқич қушлар ёки ҳайвонлар чиқиб қолишини эслаб, қуролимни қўлга олдим. Йўл нотекис эди. Ҳар беш-ўн метрда одам билан бўйлашадиган тошлар устидан ошиб ўтишимга тўғри келарди. Оёғим тойиб, бир-икки йиқилиб ҳам тушдим. Бир соатча азоб тортдим. Рўпарамдаги каттакон бир қояга тирмашиб чиқишим биланоқ, ястаниб ётган яйлов кўзимга ташланди. Одамзод яшайдиган жойга келиб қолганимдан севиндим. Булар кўчманчи ёки қочоқлар бўлса керак, деган хаёлга бордим. Ёнаётган гулханлар атрофида одамлар тўп-тўп бўлиб ўтиришарди. Шу ерда тунашга аҳд қилдим. Ётиш учун

қулай жой изладим. Шохлари тарвақайлаб кетган заранг дарахти остидаги ғор ичидан жой топдим. Кўчманчиларнинг аҳён-аҳёнда бақириб-чақиришлари, қийқириқлари қулоғимга чалиниб турарди. Қанчалик чарчаб-ҳормай кўзимга уйқу илинмади. Бир ҳафта юриб, ниҳоят одамларга дуч келганимдан қувониб кетгандим.

Пастдан ниманингдир «чирс» этган товуши қулоғимга чалинди. Майда тошларнинг пастга думалаб тушаётганидан кимдир тепаликка тирмашиб чиқаётганини пайқадим. Қўйнимдан тўппончани олдим. Шарпалар мен томон келишарди. Ғорнинг оғзига шох-шабба ташлаб қўймаганимдан афсусландим. Менинг ишимда эътиборсизлик, бепарволик, ўйламасдан қадам босиш, Крамаренконинг ибораси билан айтганда «самолётдан парашютсиз ташлаш» билан тенг эди! Салгина қимирласам шағал тушиши ва ўзимни ошкор қилишим мумкин. Қимирлашнинг иложи йўқ. Тўппонча тепкисига бармоғимни босиб, тошдек қотиб туравердим. Кўз кўзга тушиши билан ўқ узишга шай эдим.

Аввал ёш қизнинг нозик гавдаси кўринди. У биров судраб келаётгандек базўр қадам ташларди. Бошидаги рўмолининг учи тиззасига тушган, нари борса ўн тўрт-ўн беш ёшлар атрофида. Ундан беш-олти қадам ортада ёши қирқлардан ўтиб қолган одам келарди. Қўлида «Битга» автомати, эгнидаги узун кўйлаги устидан қора камзул кийиб олган. Мен уларни ота-бола деб хаёл қилдим. Қиз мен турган жойдан ўн қадамлар нарида тўхтади. У узок йўл юриб, ҳолдан кетган одамга ўхшарди. Ҳансираб нафас олиши бемалол қулоғимга чалиниб турди. Ортдан эргашиб келаётган кимса қизга яқинлашиб, қўлидаги автоматни тош устига қўйди. Камзул билан бошидаги салласини ечди-да, кутилмаган ҳаракат билан қизни бағрига тортди. Танасида жўш ураётган ҳирсни идрок этолмай, ҳансираб қизнинг дуч келган жойидан ўпа бошлади. Қиз эса типирчиларди. Эракк унинг дуррасини юлқиб ечиб ташлади. Қизнинг ўрилмаган сочлари тўзғиб, юзини тўсди. Кўкда мўралаб турган тўлин ой ўз ёғдусини қизнинг боши узра сочганди. У шу қадар латофатли эдики, бир қарашдаёқ одамнинг ақлини шоширарди. Ой нури ёритган юзида қўрқув акс этганини пайқаш қийин эмасди. Эракк тиз чўқди. У ўзлигини унутганди. Шафқатсизларча қизнинг эгнидаги кийимларини еча бошлади. Пишиллаб нафас олар экан, ўзича нималарнидир пичирлади. Шу тариқа қиз ялонғоч ҳолга келди. Аёзда қолгандек дилдирар, оппоқ бадани ой шуласида товланарди. Қиз бирдан ҳушёр тортди. Ортга чекинди. Норозилигини билдириб, эраккнинг исканжасидан чиқиш учун типирчилай бошлади. Нозик белидан тутган бақувват қўллар эса, уни

тобора маҳкамроқ қисар, қиз қанчалик типирчиламасин, эркак унга чирмовиқдек ёпишишга ҳаракат қиларди.

- Қўйиб юборинг, тишланг, оғрияпти! - ялинарди қиз.

- Қўлингни пастга тушир! Эшитяпсанми?! Тушир деяпман! Сени 100 долларга сотиб олганман. Истасам қўйиб юбораман, хоҳласам ўлдираман!...

Қиз йиғларди...

Эркак ҳансирарди...

Ортиқ томошабин бўлиб, даҳшатли бу манзарани кузатишга сабрим чидамади. Эҳтиёткорлик билан жойимдан чиқдим. Автоматни олиб, қўндоқ билан эркакнинг бошига урдим. Миясидан отилиб чиққан қон бир зумда унинг башарасини қизил рангга бўяди. Қиз ҳадиқ ва даҳшатдан қотиб қолганди. Бақриб юборишидан қўрқандим. Бироқ у оғиз очмади. Ерда сочилиб ётган кийимларини олиб қўлига тутқаздим:

- Ушла, кийиниб ол, - дедим мулойимлик билан ва унга ёмон ниятим йўқлигини билдириш мақсадида жилмайиб қўйдим. Бадани япроқдек титраётган қиз шоша-пиша кийинди. Қонга беланиб ётган жасад типирчилаб-типирчилаб, охири тинчиди. Уни ўзим яшириниб ётган жойга судраб келдим-да, чуқурга улоқтириб юбордим. Бу менинг катта хатойим эди. Мурданинг атроф-теваракка сачраган қон-кушларини йўқотишга кўп вақтим кетди...

Йўлга отланганимизда тун яримлаб қолганди. Тезроқ юришга, жангарилардан узоқроқ кетишга шошилардик.

- Исминг нима? - жим кетиш иккимиз учун ҳам ноқулай эди, қизни гапга тутишга ҳаракат қилдим.

- Лайло, - овози титраб чиқди қизнинг.

- Мендан қўрқма, Лайло. Ёмон одамга ўхшамасам керак.

Қиз жилмайди. Дилим ёришди.

- Ановилар кимлар эди? - сўрадим паст томонга ишора қилиб.

- Улар ёмон одамлар, босқинчи, жангарилар! - Қиз мени «улардан» эмаслигимни сезиб, дадил гапира бошлади. - Мени бу ерга ўғирлаб келишди...

- Қачон?

Лайло ҳарсанг тош устига чиқиб тўхтади. Бир дақиқа жим қолди. Ой қизнинг жамолини кўз-кўз қилаётгандек, бутун ёғдусини унинг боши узра сочаётганди. Эпкин эса кўйлак ва лозимини тортқилаб ўйнарди.

- Кеча, - деди қиз ҳомуш оҳангда ва оҳудек сакраб пастга тушди.

- Улар кўпми?

- Жуда кўп! Сиз нега лагердан қочдингиз?!

Кутилмаган саволдан довдираб қолдим.

- Мен жангарилардан эмасман, толибонларданман! Улар ҳам мени сенга ўхшаб мажбурлаб олиб кетишганди.

Лайло анча жойгача гапирмади. Иккимизни қаёққа кетаётганимиз қизиқтирмасди. Аҳён-аҳёнда тоғ жониворларининг бўкиришлари тунгги сукунатни бузарди.

- Эримни жангарилар ўлдириб кетишди, - анчадан кейин тилга кирди қиз.

- Нега?

- Буниси менга қоронғу. Бир кун бурун саҳарда икки-уч жангари эримга қабр қаздиришди. Ўзлари билан олиб келган икки қоп бойликни кўмиб кетишди. Эртаси куни тунда яна келишди. Эримни уйғотиб, қабристонга бошлаб кетишди. Эрталаб нонушталик олиб чиқсам, қабр тепасида жасадини кўрдим... афтидан улар яширган хазиналарини ошкор бўлиб қолишидан кўрқиб, шундай қилишган бўлса керак!

- Эринг хазина яширилган жойни кўрсатгандир? - Бу сўзни айтишга айтдим узимдан ўзим уялиб кетдим. Фалати саволлар бериб, қизни кўрқитиб қўйишим мумкин эди.

Бироқ Лайло гапимга эътибор бермади. Соддалик билан сўзида давом этди:

- Хазина кўмилган қабрни айтишга айтдию, бироқ нима кўмилганини айтмади. Ўзи ҳам билмаса керак!

Жангарилар лагери олисда қолди. Турли-туман дов-дарахтлар бизни уларнинг кўзидангина эмас, балки таъқибидан ҳам яширганди. Лайлонинг толиққани билиниб турарди.

- Тонг ёришгунча шу ерда дам оламиз, - дедим, - Балки қорнинг очгандир?

Лайло эътироз билдирмади. Ётиш ва овқатланиш учун жой танладик. Боя мен ўлдирган жангарининг халтасидан уч-тўрт бурда нон, бир бакалашка сув топиб, халтамга солиб олгандим. Пиширилган илон гўштидан ҳам бир парча қолганди. Гўштни майдалаб, Лайло иккимизга тақсимладим.

- Менинг исмимни сўрамадинг, Лайло, - дедим қизнинг кўзларига боқиб.

- Сўраб нима қилардим. Ҳар қалай ёмон одамга ўхшамайсиз, - соддалик билан жилмайди. Кулганда ёноқларида кулгич пайдо бўлди. Бу уни янада гўзал қилиб кўрсатарди.

- Исмим Бўрон. Қобулданман. Ота-онамни соғиндим. Уларнинг ёнига кетяпман...

Қиз индамади. У ҳақиқатдан ҳам толиққанди. Киприкларига қўнган уйқуни зўрға енгиб турганини пайқадим. Овқатланиб бўлгач, юзимга фотиҳа тортиб, майсалар устига чўзилдим. Юлдузлар балқиб турган осмонга тикилдим. Ер бағирлаб эсаётган эпкин тоғу тошлар кўксини ёриб чиққан ўт-ўланларнинг, дов-дарахтларнинг ҳушбўй ҳидини димоққа уради. Ёнимда ётган Лайлонинг кокиларини тортқилаб ўйноқлайди. У ерга бошини қўйибоқ ухлаб қолди. Уйқуда ҳам ғоят гўзал эди.

Секин ўрнимдан турдим. Четроққа ўтиб, ёнимдан харитани олиб, ой ёруғига соддим. Келган жойимни аниқлашга уриндим. Хўжа Имом Саид, Толиқон, Боғлон каби шаҳарларни четлаб, Мозори Шариф вилоятига етиб қолганимдан севиндим. Яна бир ҳаракат қилсам, албатта Мозори Шарифга кираман. У ердан Қобулга қийинчиликсиз бориш мумкин. Бу ерда киракаш машиналар бисёр. Дарвоқе, Лайло қаерда қоларкин?! Харитани чўнтагимга солиб ўрнимдан турганим ҳамон ўзимни Лайлога уриб олдим. У қоп-қора кўзларини ўқдек қадаб менга тикилиб турарди. Иссиқ нафаси кўксимга урилди. Харита билан ишлаётганимни кўрган. Сирим ошкор бўлганидан баданимдан совуқ тер чиқиб кетди.

- Мени ташлаб кетасизми, деб қўрққан эдим, - қиз соф ўзбек тилида, чиройли талаффузда сўзладик, ҳатто афғон тупроғида турганимни ҳам унутаёздим. Бундай пайтда ўзимни тута билишим, сир бой бермаслигимни яхши тушунаман. Унинг сўзига тушунмагандек елка қисдим. Қиз бошқа гапирмади. Ёнимда қимир этмай турарди. Унинг сочларини силадим. Лайло кўксимга бош қўйди. Биз бир-биримизни маҳкам кучоқлаганча туриб қолдик. Уни эркалаш ва овутиш билан бирга «Сиз ўзбексиз» деган тушунчани миясидан чиқариш йўлини ахтардим ва шу билан бирга менинг ўзбеклигимни қандай пайқаб қолганини ўйлардим...

Тушга яқин Мозори Шарифга кириб келдик. Шаҳарда одамлар оз эди. Ҳамма ўз юмуши билан банд. Биров билан бировнинг иши йўқ. Бироқ бехосдан туртиб юборган одамга шубҳа ва қўрқув билан боқиш, бир-биридан ҳадиксираш кучли эди. Одамлар имкон қадар бир-биридан узоқ юришга ҳаракат қиларди. Бу ерда исталган пайтда бомба портлаши, жангарилар одамларни талаб кетиши мумкин эди...

Иккимизни ҳам очликдан тинка-мадоримиз қуриган, оёқларимизни зўрға судраб босардик. Дуч келган дўкондан озик-овқат сотиб олдиқда, четроққа чиқиб тамадди қилдик. Устимиздаги кийимларимизга ҳам қараб бўлмасди. Чанг ва тупроқдан ранги ўчиб, шох-

шаббаларга илинавериб, йиртилиб кетганди. Янги кийим харид қилдик. Киракаш машиналардан бирини ёллаб, Лайлонинг қишлоғига жўнадик. У шаҳардан ўн беш-ўн олти чақирим олисда яшашини айтганди.

Қишлоққа кирганимиздан сўнг Лайло камгап ва вазмин бўлиб қолди. Афтидан, ота-онаси билан тезроқ учрашишни ўйларди. Табиийки, ташвишларим ҳам мени ўз гирдобига тортганди. Координатани йўқотганим боис беҳуда ўтган кунларнинг ўрнини босиш учун вақтдан унумли фойдаланишим лозим эди. Боз устига, кеча тунда Лайлони уйига ташлаб қўйишга сўз бергандим.

Машина ойнасидан сувсизликдан саҳрога айланган далаларга боқиб борар эканман, яна собиқ командиримнинг қимматбаҳо хазинани нима сабабдан Афғонистонда қолдириб кетганини ўйладим. Яширган жойида турганига бунчалар қаттиқ ишонмаса?! Катта миқдордаги бойликни ташлаб келиши одамнинг ақлига сиғмайди?! Боз устига яширган жойида турганига қатъий ишонч билдираётганининг боиси нимадайкин?! Ким билсин, бу бойлик балки Ефим Егоровичникидир! Хазина Крамаренконики бўлганида, Ефим Егоровичнинг олдида ошкор этмасди. Менинг розилигимдан сўнг Ефим Егоровичнинг қувониб, коньяк қўйишининг сабаби бежиз бўлмаса керак?! Назаримда, бу қариялар ўртасидаги ўйинга ўхшарди! Учинчи шахс бу застава бошлиғи. Албатта у мени бойликни олиб ўтишимдан хабардор. Модомики, чегарачи бойликнинг қийматини билган бўлса, мени осонликча Москвага кузатиб қўймаса керак? Хаёл гирдобига чўмиб, анча йўл юрганимизни пайқамай қолибман. Нангаҳар каналдан ўтгач, Лайло ҳайдовчидан машинани тўхтатишни илтимос қилди.

- Етиб келдик, - деди у майин табассум билан. Кун бўйи чехраси очилмаган қизнинг биринчи табассуми эди бу.

Машинадан тушиб, атрофга боқдим. Каналнинг ўнг соҳилидаги балаңдликка ўрнатилган оқ байроқ диққатимни тортди. У офтоб тифидан ўз рангини йўқотган, билинар-билинмас эсаётган шабадада ҳилпираб турарди.

- Илгарилари бу ерда толибонларнинг кўриқчилари яшаган. Бу ўшаларники. - Лайло байроққа тикилиб қолганимни кўриб, ўзича изоҳ берди. Унинг синчковлиги ҳайратимни оширди. Тўлиб тошаётган оппоқ сув шиддат билан ҳарсанг тошларга урилиб, асов отдек пишқирарди. Вақт шомга яқинлашиб қолгани боис, кўчаларда одамлар сийрак. Фақат эшакларга ўтин юклаб, тоғдан тушиб келаётган турли ёшдаги одамларгина учраб туради. Болаларнинг қий-чуви ҳам

эшитилмас, қишлоқ фавқулодда ҳолат эълон қилингандек совуқ сукунат қўйнида мудрарди.

- Эрим мана шу қабристонда гўрков эди, - пахса девор билан ўралган қабристондан ўтаётганимизда деди Лайло. Унинг овози чехраси каби маънос тортиб қолганди.

- Сен айтган бойликлар шу ерга яширилган эканда, - бу сўз оғзимдан чиқиб кетганини пайқамай қолдим. Лайло «ортимдан бойлик илинжида келаётган эканда», деган хаёлга бориши мумкин эди.

- Ҳа, - деди қиз аста бош ирғаб, - ҳув анови девор ёнидаги қабрнинг учинчиси. Лайло кўрсатган томонга боқдим. Ёмғир сувидан ивиб, тепа қисми нураб тушган ёриқдан пастроқда сопол идишнинг синиғи бор қабрни бир боқишда илғаб олдим. Бошқа гапирмадим. Лайло мендан анча илгарилаб кетганди. У уйига талпинарди. Бошидаги дурраси елкасига тушиб қолган, тароқ кўрмаган сочлари, елкасига ёйилганди.

- Худога шукур! - Лайло бир томонга қийшайиб кетган эшик олдида тўхтаб, менга қайрилиб шундай деди. Унинг қоп-қора, чақнаб турган кўзларида ёш кўрдим. Юрагимдан бир нарса узилиб тушгандек бўлди. Лайло билан бир умрга ажралишадигандек, энди уни ҳеч қачон учратолмайдигандек эдим.

- Мен ҳозир, - энтиқиб нафас олаётган Лайло мени остонада қолдириб пилдираганича ичкарига кириб кетди.

- Меҳрибоним онам, отам! Мен келдим! Эшитяпсизларми, мен қайтиб келдим!.

Кекса аёлнинг йиғиси, қариянинг болам, дея қилган ноласи қулоғимга чалинди. Бечора ота-она фарзанди соғ-омон қайтганидан қувониб йиғлашарди.

- Қани, ичкарига кир, болам! Нега остонада турибсан? - ёши етмишларни қоралаб қолган қария ичкарига таклиф қилди. Атроф-теваракка қоронғулик чодирини ташлаётган пайтда қаерга боришни билмай турган мендек мусофирнинг қарияга эргашишдан ўзга чораси қолмаганди. Кампир мени илиқ кутиб олди. Қизларини «босқинчилар қўлидан қутқариб», келганим учун ҳаққимга дуо қилишди.

Хуфтон намозидан сўнг қария иккимиз чойхўрлик қилдик. У ўз ҳаёти давомида кўп қийинчиликларни бошидан ўтказган, тақдирнинг машаққатли юки қаддини барвақт дол қилиб қўйганди. Юзидаги сонсиз ажинлар, нур кетиб, ичига ботиб бораётган кўзлари ҳали яхши кунларга умидворлигини билдирарди. Чол-кампир инқилоб йиллари

Шўро ҳукуматининг қувғинига учраб, бу ерга келиб қолган сурхон-дарёлик ўзбеклардан экан.

- Йигирма беш йилдан бери давом этаётган уруш тинка-мадори-мизни қуритди, болам. Ҳеч ким Аллоҳ яратган бу кўҳна оламга ғам-андух чеккани келмаган! Биз ҳам бошқа юрт-элатларнинг одамлари каби тинч яшашга, меҳнат қилишга ҳақлимиз-ку?! Қачонгача ўрмонда очликдан увиллаётган бўрилар каби бир биримизни талаймиз? Қонимизни ичамиз! Тож-тахт, амал ва мансаб учун ота болага тиф кўтаради? - Қария бирдан жим қолди. У сочлари оқариб кетган бошини кўтариб, дераза томон қараганда чироқ шуъласида ялтираб турган кўзларида нам кўрдим. Қария бир дақиқалик сукутдан сўнг афсус ва надомат ила сўзида давом этди.

- Тўрт нафар арслондек ўғилларим мана шу бемақсад урушнинг қурбони бўлди. Улар кимга қарши, ким томонида туриб жанг қилдилар? Бунинг ҳали-ҳануз тагига етолмайман. Дардим ичимда чўғ бўлиб танамни ёндиради. Онасини-ку айтмай, келбатли аёл эди. Фарзандларининг доғи уни қуриган дарахтга айлантириб қўйди. Буниси етмагандек бир ой бурун куёвимни пичоқлаб кетишди. Бечора гўрковлик қилиб, тирикчилигимизни ўтказиб турганди. Ўша куни ярим тунда қандайдир кишилар келиб, уни қабристонга олиб чиқиб кетишди. Шерикларимиздан бири қазо қилишди, деб алдашган экан. Эрталаб Лайло нонушталик олиб чиқса, бола бечорани ўлдириб кетишибди. Жасадини олаётганимда бир дона қалин дафтар топиб олдим. Афтидан, буни ўғлимнинг қотиллари тушириб қолдирган бўлса керак, ўриснинг ёзувида!

Қария тиззаларини уқалаб, ўрнидан турди. Тахмондаги кўрпачалар қатидан ранги ўчиб кетган қалин дафтарни олиб келди. Қариянинг титраётган қўлидан уни олдим-да, варақладим...

Ўзбекча ёзувлар! Юрагим ҳапқириб кетди. Вужудимни чулғаб олган ҳаяжонни босиш учун дафтарни тезда ёпдим...!

- Ўқийёлмадингми, болам? - Қария афсуслангандек бош чайқади.

- Кўзим илғамади, - баҳона қилдим. - Эртага ёруғда ўқиб кўрарман.

- Олақол, мен уни нима ҳам қилардим, сақлаганим билан куёвим тирилиб келармиди?!

Бечора қария... Бу дафтар ичида нималар битилганини, у мен учун ҳаводек зарурлигини қаердан билсин?! Шу дафтар учун ҳаётимни тикишга тайёр эдим...

Тонгга яқин қулоғимга чалинган гўнғир-гўнғир овоздан уйғондим. Ташқарида қария ким биландир суҳбатлашарди. Нафас олмай вужудимни қулоққа айлантириб тингласамда, уларнинг сўзларидан...

бирор жумлани илғаб ололмадим. Оёғимга боғлаб олган тўппончани ушлаганча жим ётавердим. Кўп ўтмай овоз тинди. Афтидан келгувчи кетганди. Қария ичкарига кирди. Бомдод намозини ўқиди-да, яна ташқарига чиқиб кетди. Негадир хомуш ва хафа кўринди. Хаёл суриб ётган эдим, Лайло кириб келди. У ёнимга ўтирди.

- Ҳой, уйқучи, туринг, кун тиккага келса ҳам ётаверасизми? - Лайло кафтини пешонамга босди. Сочимни силади.

Кўзимни очдим. Секингина Лайлонинг билагидан тутдим. Юрагимда ширин эҳтирос уйғонди.

- Сени ўйлаб туни билан ухламадим, - астагина уни бағримга тортдим. Қора сочлари сирғалиб юзимга тушди. Кўйлагининг ёқасига қистириб олган қалампир мунчоқнинг ҳиди димоғимни қитиқлади. Қизнинг қизарган яноқларидан муччи олдим.

- Асалдан ҳам ширинсан, Лайло. - Эҳтирос билан тикилдим унга...

- Ҳаддингиздан ошманг, - қора қошларини чимириб нозланди қиз.

- Отанг кўринмайдилар?...

- Кечаси қишлоғимизнинг оқсоқоли қазо қилибди, - Лайло бироз хомуш тортиб гапида давом этди. - Лаҳад кавлагани қабристонга чиқиб кетдилар.

- Нима, қишлоқда отангдан бошқа гўрков йўқми?!

- Йўқ-да, - елкасини қисиб, афсуслангандек деди қиз. Сўнг тўзғиб кетган сочларини турмақлаб, рўмолини қайта ўради.

Кеча Лайло айтган қабристондаги бойликларни эсладим. Қалбимда уни кўриш истаги уйғонди. Асқотиб қолиши мумкинда!

- Лайло, - дедим қизнинг билагини бўшатиб, - отанг уерда ишласа-ю, биз бекор ўтирсак, инсофдан эмас. Мени бошлаб бор. Отангга ёрдам берай!

Қабристонга келганимизда қария терга ботиб ишларди. Бечора чўпдек озиб кетган бўлишига қарамай, кўлидаги кирки билан метиндек тупроқни кўчирарди. Лайло уйга қайтди. Чол иккимиз анча вақт ишладик. Нафасимни ростлаб олиш мақсадида қабрдан чиқиб, нам тупроқ устига ўтирар эканман, Лайло кўрсатган қабрга тез-тез қараб кўярдим. Тупроққа илашиб чиққан тош ва сопол синиқларини ўша лаҳад устига ташлаб кўярдим. Вақти келиб, қор ёки ёмғир ёққан пайтда ҳам бу жойни топиш осон бўлсин учун!

Бу ерда узоқ қолишим мумкин эмасди. Қўшнилар ўртасида гап-сўз тарқалиши мумкин. Энди мени генералнинг хазинаси қизиқтирмасди. Кеча тунда қорнимга боғлаб олган дафтарни тезроқ ўз юртимга жўнатиш ҳақида ўйлардим. Дафтар ичидаги маълумотлар ватанимнинг тинчлиги, чегараларимизнинг даҳлсизлиги, халқимнинг осуда

ҳаёт кечириши учун ҳаводек зарур эди. Шу сабабли юртимга қайтишим лозим эди.

Қабрни ковлаб бўлиб, уйга қайтдик. Ҳовли этагидаги ирмоқда ювиниб чиқдим. Кетишга чоғланаётганимни кўрган қария «биз билан қолсанг бўларди болам», деди синиқ оҳангда.

- Дастёримиз йўқ. Вақти келиб қазо қилсак, Лайло ким билан қолади? Шу ташвиш мени тинч қўймайди,!

Қариянинг раъйини қайтариш оғир эди. Бироқ, уни умидсиз қолдириш, ўксик қалбини чўктириш бундан-да, оғир эди.

- Қишлоғимга борай, ота, - дедим вазминлик билан, - онам икки йилдан бери йўлимни пойлаб ўтирибди. Соғинганман, худо хоҳласа, қайтиб келаман... - ёлғон сўзлашга мажбур бўлдим.

Қария индамади. Томирлари бўртиб чиққан қўлини дуога кўтарди.

- Яратган эгам золимлар зулмидан асрасин. Ҳазрати Ҳизр бувам йўлингга йўлдош бўлсин, - дея оқ йўл тилади.

Кетар пайтим Лайло ғойиб бўлиб қолди. У билан хайрлашмай кетишга виждоним йўл қўймасди. Амримга итоат этмай қотиб қолган оёқларимни базўр судраб ҳовлидан чиқдим. Бир неча қадам босгач, ортимга қайрилдим. Четан девор ортида ҳилпираб турган ҳаворанг дуррачада кўзим тўхтади. Бу - Лайлонинг рўмоли эди. Қиз ортимдан кузатиб турганини билдим. Юрагим қинига сиғмай дуқуларди, унинг олдига шошдим. Бир оғиз сўз айтишга тилим айланмасди. Лайлонинг оҳуниқидек чиройли кўзларига илинган ёш япроқ учига қўнган шабнамни эслатарди.

- Ўзингни эҳтиёт қил, Лайло. Худо хоҳласа, қайтиб келаман, - дедим юрагимнинг тубидан отилиб чиқаётган фарёдни зўрға босиб.

- Жангарилардан бирини ўлдирганимизни унутма. Мабодо, улар жасадни кўришган бўлса, изимизга тушган бўлишлари мумкин.

- Энди менга барибир, - шивирлади қиз. Киприкларидаги ёш қизариб кетган ёноқларини ювиб, кўксига оқиб тушарди.

Чўнтагимдан бир неча дона долларни олиб, қизнинг қўлига тутқаздим.

- Бирор кунингга асқотиб қолар!

Бироқ Лайло мен узатган пулларга боқмади. Ушламади ҳам. Улар сочилиб оёқлари остига тушди. Шу тариқа мен Лайло билан хайрлашдим.

Имом Хўжа Саидга ташлаб қўядиган бирорта машина топилмади. Боғлон орқали юриш хатарли эканлигини, у ерда бир гуруҳ жангарилар уя қуриб олишганини, ўтган йўловчини талашаётганини айтиб,

рози бўлишмади. Ниҳоят, бир ҳайдовчини Толикон орқали Имом Хўжа Саидга олиб боришга зўрға кўндирдим.

Машина ўрндан силжиганда, яна ортимга қайрилдим. Бироқ қуёқ чанг ичида қолган кўчада ҳеч нарса кўринмади. Фуқаролар уруши бу кичкина қишлоқда ҳам ўзининг мудҳиш изини қолдирганди. Йўл бўйидаги дарахтлар ўқ ва снарядлар зарбидан чўрт узилиб, айримлари томири билан ўпирилиб тушган, деворлар илма-тешик бўлиб кетганди.

Тирикчилик ва ҳаёт ташвишлари одамларни тонг саҳардаёқ кўчага судраб чиққан. Эти устихонига ёпишган, йиртиқ-ямоқ, жуддир кийимдаги болалар машинани кўришлари биланоқ танқдан қўрқандек девор бурчагига писиб олишарди.

Ҳарбий хизматда юрган кезларим икки маротаба Мозори Шариф вилоятига ўта муҳим топшириқ билан келиб кетганман. Ўшанда уруш авжига чиққан бўлишига қарамай, одамлар эртадан шомга қадар далада омов ҳайдаб, кетмон чопиб, меҳнат қилишарди. Сувсизликдан қотиб, қовжираб қолган бу далада кўксини яшил тусга бурқаб, гуркираб экинлар ўсиб ётарди. Толибонлар ва мужоҳидлар ўртасида бир неча йилдан бери давом этаётган уруш афғон деҳқонларининг қўлидаги кетмонини ҳам тортиб олганга ўхшайди. Ер инсон меҳрига, меҳнатига зор эди...

Афғон тупроғига қадам қўйганимга бугун роппа-роса ўн кун бўлди. Бу вақтда мен Қобулда бўлишим лозим эди. Белгиланган объектни топиб, яширилган хазинани олиб, ортга қайтишим режалаштирилган. Яна бир ҳафтадан сўнг застава бошлиғи мени чегарада кутиб олишига келишгандик. Энди буларнинг барчаси ортда қолди. Ўйлаган режаларим чиппакка чиқди.

Машина қаттиқ тормоз бериб тўхтади. Бошим ойнага урилди. Йўлнинг ўртасида уч йигит турарди. Қўлларида «М-16» автомати.

- Қаёққа? - йўлтўсарлардан бири машина эшигини очиб, автомат учини ҳайдовчининг кўкрагига тиради. Унинг бу ерлик одамлардан эмаслиги сўзидан сезилди.

- Толиконга! - ранги бўздек оқариб кетган ҳайдовчининг тили зўрға айланди.

- Бизни Тавилдарага ташлайсан, тушундингми?!

Йўлтўсарлар машинага ўтиришди. Ҳайдовчи нима дейишини билмай, ноилож машинани ортга бурди. Тавилдара қаерда? Жанубдами, шарқдами?! Бу ҳақда қанча ўйламай, тополмадим.

- Сен қаёққа? - қўлидаги автоматнинг қўндоғи билан бўйнимга уриб сўради йўлтўсарлардан бири.

- Толиконга, - томоғимга бир нарса тиқилгандек ютиниб дедим.
- Толиконда пишириб қўйибдими?!
- Ота-онамнинг ёнига, - милтиқнинг қўндоғи яна гарданимга тушишини хоҳламай тезгина жавоб қайтардим.

Шундан сўнг йўлтўсарлар бир-бирлари билан ўзбек тилида суҳбатлашиб кетишди.

- Халқ ўртасида бизга нисбатан ишончсизлик, норозилик кучайиб кетаяпти. Оломон бизни кўриб худди қутурган итдан қочгандек тирақайлаб қочмоқда. Бир йўлини топишимиз керак. - Олдинда ўтирган йигит шерикларига шундай деди.

- Энди қишлоқларга биз чиқмаймиз. Тил билганимиз билан юзимиздан пайқашаяпти. Ичимиздаги ерлик йигитларни ишга солишимиз керак. Таласа ўзиникини талайди!

- Гитлер ҳам шундай йўл тутган. Сенинг фикринг тўғри.

Мен уларнинг шеваларидан Фарғона водийсидан эканлигини пайқадим. Ўзимни бепарво кўрсатишга ҳаракат қилардим. Қўлим оёғимга боғланган тўппончани юлқиб олишга шай турарди. Қорнимга боғлаб олган дафтар мени ташвишга солди. Йўлтўсарлар ёнимни титиб қолгудек бўлса, уларни отиб ташлашим ёки Лайло кўрсатган қабрдаги хазиналар ҳақида сўзлаб беришим мумкин эди. Дафтарни сақлаб қолишнинг бундан ўзга чораси йўқ.

- Неъмат, - деди боя мен билан суҳбатлашган йигит шеригига юзланиб. - Хўжайиннинг топшириғи бажарилмади. Қуруқ қайтганимизни эшитса, бошимиз балога қолади. Бирор йўлини топ!

- Гапинг тўғри, - боядан бери жим келаётган йигит шеригининг гапини маъқуллади.

- Бирор баҳона топишимиз керак!

Неъмат чўтир юзини мен томон бурди.

- Мановини бошлаб оламиз. Ҳозир хўжайинга битта одам олтинга тенг.

- Ёш экан, ўзимиз боп, - маъқуллади йигитлардан бири.

Чуқур хандақларга тушиб, тошларга урилиб, тўлқинда қолган кемадай чайқалиб бораётган машина ортидан қоп-қора тутун бурқситиб тоғ чўққисига тирмашиб борарди. Бундай йўлда юриш оғир эди. Бечора ҳайдовчи тишини тишига босиб, ғазаб, нафратини ичига ютиб келарди.

- Кўнармикин, кўнглига бир қўл сол-чи, - олдинда ўтирган йигит Неъматга шундай деди.

Неъмат бу гал автоматнинг учини бўйнимга тиради:

- Менга қара, - деди у форс тилини бузиб. - Гап бундай, сен биз билан бирга лагерда қоласан. Тушундингми!?

- Қанақа лагер! Нима қиламан у ерда!? - ҳеч нарса билмагандек елкамни қисдим.

- Нима қилишингни кейин биласан! - Автоматнинг учи нақ бўлмаса бўйнимни тешиб юбораёзди.

- Йўқ, - дедим хафа бўлгандек. - Уйимга кетаман. Ота-онамни, қишлоғимни соғиндим.

- Мен сенга лагерда қоласан дедим ё тушунмадингми?! - Неъмат автоматнинг қўндоғи билан елкамга туширди. Оғриқ шу қадар кучли эдики, инграб юборишимга оз қолди.

- Сен хунаса, бизга кўшилишни истамайсанми?! Шу ерда отиб, ўлигингни тоғу тошларга ташлаб кетайликми? Хўп дейиш ўрнига яна гап қайтарасан, ху энангни...

- Қўрқитма, азда, пул берамиз де, - деди шерикларидан бири Неъматнинг биқинига туртиб.

- Биз сени ёмон йўлга етаклаётганимиз йўқ, аблаҳ! Сафимизга кўшилсанг, қўлинг жарақ-жарақ пул кўради. Ойига 200 доллардан ишлайсан. Жон десангчи, иблис!

Индамадим. Қўндоқ тушган жой зирқираб оғирди. Неъмат бошқа гапирмади. Яна дўслари билан суҳбатлашиб кетаверди.

Тиккага келган қуёш еру кўкни тандирдек қиздирар, қуруқ ҳаво нафасни бўғарди. Бир мўлжал юрганимиздан кейин йўлимизга тўрт нафар қуроланган йигит худди ер остидан чиққандек кўндаланг туриб олишди. Ҳайдовчи кўрқиб кетди. Тормоз беришга улгурмай, рулни чап томонга бурди. Машина харсанг тошга урилишига оз қолди. Неъмат ойнадан бошини чиқариб, паролни айтди.

- Қуруқсизлар-ку?! - деди йўлтўсарлардан бири, - нима, тузоқларингга биронта дўндикча илинмадими?... Боя биттасини олиб келишди, ҳай-ҳай, бунақасини тишим чиқиб кўрмаганман. 100 доллар қилсам ташлаб кетишмади. 300 дан ками йўқ эмиш. Баҳоси осмонда!

- Ўзингга ҳушёр бўл. Ёшига учиб панд еб қолмагин. Акрамни ўлдиргандек, сени ҳам тинчитиб кетишмасин.

- Биз унақанги лапашанглардан эмасмиз, акоси, - деди йўлтўсар йигит кўкрагига уриб.

Ҳаммалари кулишди. Бироз юрганимиздан кейин яйлов кўзга ташланди. Атрофга чодирлар қурилган. Мен Ўзбекистондан қочиб ўтган жангарилар қўлига тушиб қолганимга қатъий ишондим. Буларнинг чангалига тушган одам, ўлиб қутулади. Бундан ўзга чора йўқ!

Нима қилиш керак? Бу ерда қолишим шартми ёки имкон борида ортга қайтганим маъқулми? Миямга жўяли фикр келмасди. Қолай десам, ёнимдаги дафтар тақдири ўйлантиради. Бу мана шу жангариларники! Улар Лайлонинг эрини ўлдиришган. Ўзини шу ерга олиб келишган.

Машина чодир ёнида тўхтади. Неъмат шериклари билан машинадан тушди. Мен индамай ўтиравердим.

- Нима, орқангга тош боғлаб олганмисан ... Тушмайсанми? - жеркиб берди Неъмат. Ўзимни гўё бу ерда қолгиси йўқ одамдек кўрсатиб, жангариларнинг имкон қадар кўпроқ мажбурлашини кутдим. Неъматнинг гапини эшитмасликка олиб ўтиравердим. Буни кўриб, у баттар туюқди.

- Ҳой энангни... Эшитяпсанми? Туш деяпман! - у ростакмига ғазабланиб бақирди. Атрофда юрганларнинг эътибори бизга қаратилди. Истамай пастга тушдим. Атроф-тевараққа кўз ташладим. Чодирдан олисда эликка яқин йигитлар саф тортиб туришарди. Командир қаттиқ овозда уларга ниманидир уқдирарди. Чодирларнинг пала-партиш жойланиши, атроф-теварақдаги нарсалар кўзимга иссиқ кўринди. Ҳа, мен адашмагандим. Бу ерга илгари келганман, - дедим ўзимга ўзим. Тепадаги заранг дарахти остида тунаб қолганман. Лайлони шу ердан топганман.

- Илҳом! - Неъмат анча нарида турган ўзи тенги йигитга қараб қичқирди. - Бу ёққа ке!!!

Илҳом оқсоқланиб олдимишга келди. Кичкина, қисик кўзлари, юзига нисбатан анча катта бурни унинг бемеҳрлигидан далолат берарди.

- Нима дейсан, - деди Илҳом Неъматга яқин келиб.

- Мановини бўлимингга қабул қил!

- Бор-е, - Илҳом қўл силтади. - Ўзи йигитларим мана бундоқ, - деди у қўлини кекирдагига теккизиб. - Бошқа биронтасига сота қол!

- Жинни, соққасининг ярми ўзингга қолади, жон десанг-чи! Буни пул билан иши йўқ, қорни тўйса бўлди.

Илҳом жилмайди. Пул ҳақидаги хабар унинг вужудини қитиқлаган эди.

- Ўзбекчани биладими? - Илҳом бошимдан оёғимга қадар кўз югуртирди.

- Фирт оми. Йигитларингга тайинла, ўргатишсин. Фақат қийнашмасин.

- Қочишни хаёлига келтира кўрмасин! Сезиб қолгудек бўлсам нақ терисини шилиб оламан. Айтмоқчи, бунинг исми нима? Қўлидан бирорта иш келадими? Умрида милтиқ ушлаганми?

Неъмат унинг сўзларини шоша-пиша таржима қилди.

- Оти Аҳмад, - деди у бироз ёнимни олиб. - Қўлидан ҳамма иш келади. Буюрсанг бас! Мен исмимни атайин ўзгартиргандим.

Неъмат ойига 100 доллар ҳақ олишимни ва бу пулнинг ярмини янги бошлиғимга совға тариқасида бериб туришимни таъкидлади.

- Билиб қўй, - деди Илҳом, - соққанинг ярмини менга берганинг ҳақида бирортасига оғиз очсанг онангни кўрсатаман!

Вақти келиб у билан ҳисоб-китоб қилишни дилимга жо қилиб бош ирғаб қўйдим

- 2 -

Ота-онам вафот этишганда мен тўрт-беш ёшли бола эдим. Шу кунга қадар падару волидамнинг меҳрини соғиниб катта бўлдим. Қариндош-уруғ, оға-иниларимнинг йўқлиги боис маҳалланинг катта кичиклари менинг тарбиямни қишлоғимиз оқсоқоли Фотхуллохон қорининг ихтиёрига топширишганди. Қори эл-юрт олдида мени болалари қаторида кўриб, яхши инсон қилиб ўстиришга ваъда берганди. Ёшлигимдан токи шу кунга қадар тўйиб ухлаганимни эслаш қийин бўлганидек, устимга янги кийим кийганимни ҳам хотирлаш мушкул. Ёлғизлигим учунми, ҳайтовур болалар кўп дўппослашарди. Айниқса, Фотхуллохон қорининг кенжа ўғли учун мен боксчиларнинг кум тўлдирилган қопи вазифасини ўтардим.

Ёшим улғайиб, мактабни битирганимдан сўнг ҳам Фотхуллохон қорининг таъқибидан қочиб қутулолмадим. Маҳаллада бирор нарса йўқолгудек бўлса, албатта, унинг кўрсатмаси билан мен гумондор бўлардим. Айбим йўқлиги исботлангунга қадар милициянинг зах ва кўланса ҳид анқиб турган хонасида «дам» олишимга тўғри келарди. Қанчалик тўғри ва ҳалол яшамай, бари бир қария мендан кир қидиришда, гумонсирашда давом этарди. Одамларни билмадиму, бироқ милиция ходимлари кейинчалик қариянинг ёлғон кўрсатмаларига ишонмай қўйди.

- Бу бўланинг ўғрилиқ қилишига ишонмайман, - бу сўзни милиция бўлими бошлиғи бизни хонасига олиб кирганида Фотхуллохон қорига айтди. - Ота-онасининг ўрнига сиз тарбиялагансиз! Мабодо ўғрилиги исботлангудек бўлса, аввало, сиз жавобгарсиз!

- Кечирасиз, ўртоқ начальник! Шунинг учун ҳам мен олдини олиб, бу ҳақда сизни хабардор қилиб қўйяпман-да! - ўзининг кўрсатмаси исботланмаганидан уялмай, бўш келмасди қария. - Кўзини қаранг, хитирлигини айтиб турипти! Бундан ҳеч қачон яхши одам чиқмайди.

Мана, мени айтди дерсиз. Бу ўғри ё каллакесар бўлади. Мен сизга бир сирни ошкор этай, ёлғон бўлса мана ўзи турипти, айтсин. Бу хумпар беш йилдан бери қўшни қишлоқдаги эронлик одамнинг уйига қатнайди. Яна қачон денг. Шомдан кейин. Кечаси ярим тунда, эл ухлаганда қайтади. Нега кеч келасан, десам порсчани ўрганаётганмиш... Ётоғига кирсангиз эскича китоблар қалашиб ётибди. Хорижнинг таъсирига шу қадар берилиб кетганки, ҳатто эронча қўшиқларни хиргойи қилиб юради. Бунга тезроқ чора кўрилмаса, бугунми-эртами чет элга агентлик қилиши эҳтимолдан узоқ эмас.

Комилжон Обидов мийиғида кулиб қўйди.

- Амаки, - деди у ниҳоят ўрнидан туриб, қариянинг олдига ўтаркан, - сиз хавотирланманг. Китоб ўқиган, тил ўрганган одамдан ҳеч қачон ёмонлик чиқмаган. Бу боланинг тарбияси билан бундан буёғига ўзим шуғулланаман.

Фотхуллохон қори бошқа гапирмади. Ўз фикрини ўтказа олмаганига афсуслангандек бошини чайқаб, хонадан чиқиб кетди. Подполковник паст овозда нимадир деди. Англаёлмай қолдим. Сўнг ёнимга келди. Кийимларимга назар ташлади.

- Ҳаммаси ўтиб кетади, ўғлим! - оталарча меҳрибонлик билан елкамга қўл ташлаб шундай деди милиция бошлиғи. - Фақат матонатли ва иродали бўл. Ҳаётимизда Фотхуллохонга ўхшаган одамлар ҳам учраб туради. Мён сени армияга жўнатаман.

Кейинчалик Комилжон Обидовнинг ёрдами билан ҳарбийга - Афғонга жўнаб кетдим... Афғонистонда юрган кезларим Фотхуллохон қори ота-онамдан қолган уйни бузиб, олти сотихли ҳовлимизни ўз томорқасига қўшиб олганди. Қайтганимдан сўнг болалигимнинг ҳиди анқиб турган уйни қайтариб беришини талаб қилиб, Фотхуллохон қори билан юзма-юз бўлдим.

- Мен сени гўдаклигингдан пувалаб катта қилдим! - У илондек вишилаган овоз чиқариб шундай деди. - Болаларим қаторида кўрдим. Емай едирдим. Иштонингни хўлаб қўйганингда мана шу қўлларим билан жирканмай ювиб тозаладим, палит! Энди бўйинг чўзилиб, ҳақингни таниб қолдингми?! Уй керак бўлиб қолдими?! Алмисоқдан қолган бу уй бўрдоқига боқаётган тўртта молимни босиб ҳаром ўлдирди! Буларнинг ҳаммасини тўлайсан. Бир миллион тўла, пожалиста, ҳозироқ ҳовлингни қайтариб бераман! Унгача мана! - Фотхуллохон қори бошмадоғини икки бармоғининг орасидан чиқариб кўзларимга яқин келтирди. - Бор, қайга борсанг, боравер! Ху, бетинг курсин! Нонкўр!

Шундан сўнг Фотхуллохон қорининг уйини тарк этдим. Узоқ

қариндошимиз Атиқахон кампирникига кўчиб ўтдим. Бу орада Комилжон Обидов ички ишлар вазирлигига ишга ўтиб кетганди. Фотхуллохон қори эса маҳалла оқсоқоли вазифасида ишларди. Ҳуқуқни муҳофаза қилиш идораларидан бирига ишга кираётганимни эшитган Фотхуллохон қори ёруғликдан қочиб, зулмат сари талпинган бургадек типирчилаб қолди. Менга берган тавсифномасида у армияга кетишдан олдин ўғирлик қилиб уч-тўрт мартаба қўлга тушганим, хорижлик кишилар билан алоқада бўлганим ҳақида кўрсатма берганди.

- Афсуски, тавсифномада кўрсатилган пактларни ёлғон деёлмайман, милициянинг вақтинча ушлаб туриш изоляторида ётганингиз пакт, - деди мени ўрганиш учун келган зобит ўта муҳим сирни ошкор этаётгандек қулоғим остида шивирлаб. - Дафтарда фамилиянгиз қайд қилинган!

- Ўғрилигим исботланмаган-ку?!

- Исботланмагани билан сизни кўйиб юбориб, ортингиздан кузатган бўлишлари мумкин. Фотхуллохон қори сизни ўз кафолатига олгани ҳақида унинг кўрсатмаси бор!

- Бари бир факт тасдиқланмаган, - бўш келмасдим мен ҳам. - Бунинг устига судланмаганман!

- Бу ёғи бизнинг ишимиз эмас! Хуллас, сафимизда ишлайдиган одам қуёш нуридек пок бўлиши шарт.

У бошқа гапирмади. Кинояомуз жилмайиб, қизил папкасини қўлтиғига қистириб жўнаб кетди.

Ўзимни оқлаш ва ҳақлигимни исботлаш оғир ҳамда фойдасиз эди. Шу тариқа яхши ниятларим, орзу-истакларим ушалмай, армон деган тошга айланиб қолди.

Фотхуллохон қори нафақат маънавий жиҳатдан юрагимга озор етказган, балки келажагимга ҳам қора тамға босганди! Бу унинг галабаси эди. Бу унга нима учун керак бўлиб қолди?! Олти сотих ер учунми?! Бу тўғрисида кейин.

- 3 -

Ўн бешта чодир яйловга сочиб юборилган гугурт қутиларини эслатади. Уларнинг ҳар бирида йигирмадан ортиқ жангарилар яшарди. Юпқа кўрпа ва одеялар уларни тоғнинг салқин ҳавосидан иссиқ сақлолмасди. Ичимлик суви, озиқ-овқат етишмасди. Доридармоннинг йўқлиги сабабли беморлар тўшакка миҳланиб ётганича ҳаётларининг сўнги лаҳзасини қўрқинч ила кутишарди.

Четдаги иккита чодир кексалар ва беморлар учун ажратилган: ранглари сарғайиб, эти устихонига ёпишиб қолган касаллар нури кетиб, сўниб бораётган кўзларини чодир эшигига қадаб ётишарди. Ҳар гал эшик очилганда уларнинг маънос кўзларида ёниб тугаётган шамнинг ўчиш олдидан лоп этиб, сўнгги шуъласини сочганига ўхшаш учкун пайдо бўларди. Бир пиёла қайноқ чой, бир бурда нон уларнинг энг охириги орзусига айланиб қолганди. Қариялар - ўрта асрларда сабоқ олаётган талабалар сингари ерга давра қуриб ўтирганча қўпоровчилик, уйдирма, бўҳтон, давлатга қарши турли миш-мишлар тарқатиш борасида сабоқ олишарди. Ажал билан олишиб ётган шерикларининг қисмати бугун - эрта ўз бошларига ҳам соя ташлашидан хавотирда эдилар. Улар юзларига жилмайиб турган одам қиёфасидаги ниқобда бир-бирлари билан хушмуомалалик ила суҳбатлашардилар. Одамни афсунгардек сеҳрлаб олишга устаси фаранг бўлиб кетишганди...

Хорижлик йўриқчилар ёшларнинг қалбидаги инсоний меҳр-муҳаббат туйғуларини суғуриб олишга, улар ўрнига ёвузлик, шафқатсизлик, манқуртлик уруғини ташлашга тиш тирноқлари билан ҳаракат қиладилар. Ўспиринлар кимларнингдир ширин сўзига, алдовига, ёлғон ваъдасига учиб бу ерга келишган. Ортага қайтиш, қочиш - бу бўйнига ўз қўли билан сиртмоқ солиш демақдир. Қочишга уринганлар, бошлиқни лаънатлаганлар одам боласи тасаввурига сиғдирмаган азоб-уқубатларга дучор бўлиб ўлиб кетишарди.

Лагерга янги келганлар бошлиқнинг ишончини қозонгунга қадар махсус рақам ёки исм билан чақириларди. Менга 26-рақам берилган бўлиб, назаримда бу қандайдир рамзий маънога эга эди. Кейинроқ билдимки, охири 6 рақами билан тугайдиган сонлар синовдагиларга эмас, балки, хорижлик келгиндиларга берилар экан.

Ўтаётган дақиқалар олтидан қиммат эди. Қорнимга боғлаб олган дафтар тақдири мени ташвишга солар, мисоли чўғдек танамни ёндирарди. Кун сайин оғирлашиб бораётгандек туюларди. Уни зудлик билан Ватанга етказиш фикри хаёлимдан кетмасди. Қочишни ўйлардим. Имконият излардим. Бироқ бунинг иложи йўқ. Атроф-теварақ ўргимчак тўрига ўхшаш пистирмалар билан ўралганди. Қолаверса, келган кунимоқ ортимдан айғоқчилар тушганди. Улар соядек эргашиб, мени кузатиб юришарди, айғоқчиларнинг кўпи тажрибасизлиги учунми ёки менинг синчковлигим боисми ўзларини сездириб қўйишарди. Рўпара келган ёки ортимдан эргашган одамнинг, албатта, юзидаги, қўл-оёғидаги, юришидаги, сўзларидаги бирор белгини илғаб олардим. Бу уларни фарқлашимда қўл келарди.

Орадан бир ҳафта ўтгач, шомга яқин Неъмат йўқлаётганини айтишди. Илҳом унинг чодирига бошлаб ўтди. Эшик олдида тиш-тирноғигача қуролланган соқчилар турарди.

Илҳом мени остонада қолдириб, ўзи чодирга кириб кетди. Эшик очилганда ичкаридаги қўланса ҳид кўнглимни беҳузур қилди. Қулогимга гўнғир-гўнғир овоз чалинди:

- Бирор сўз айтмадимми?

- Айтмади хўжайин. - Бу Неъматнинг овози эди. - Оёғига мих қоқдим. Кўкрагини кесиб ташладим, бари бир гапирмади!

- Ўлдириб чакки қилибсан. Ичимизда одами бўлиши керак. Ерлик одамларнинг ортидан ишончли йигитларимизни кўй. Босган қадами-ни кузатишсин!

- Хўжайин, - деди Неъмат ва бир лаҳза жимликдан сўнг гапида давом этди. - Кўкрагини кесаётганимда «ота-она» деб ўзимизнинг тилимизда жовради. Ўзбек экан. Одами ўзимизникилардан бўлиши керак.

- Шундай де.

Неъмат ичкаридан чиқиб мени чодир ортига бошлаб ўтди.

- Мановини четроққа об чиқиб, кўмиб ке! - деди устига яшил мато ташланган мурдани кўрсатиб. У бошқа гапирмай ортига қайтди. Эгнидаги лозими, яланг оёғи мурданинг аёл киши эканлигини билдирарди. Ҳаво ранг кўйлаги кўзимга иссиқ кўринди. Мурданинг юзига ташланган матони кўтардим. Миямга ўқ теккандек қалқиб, ўзимни йўқотиб қўяёздим. Юрагим бир лаҳза тўхтаб қолгандек, вужудимни совуқ тер қолади. Бу Лайлонинг жасади эди. Қизни кўп азоблашгани қонга беланган танасидан билиниб турарди. Эгнидаги кўйлаги калтак зарбидан йиртилиб, оппоқ бадани моматалоқ бўлиб, кўкариб кетганди. Унинг икки кўкраги кесилганди. Бечоранинг увол бўлган ёш умрига мен завола бўлмадимми?! Шу аҳволга тушишига мен айбдор эмасманми?! Ота-онасининг ўша кунги қувончлари, болам деб эркалашлари кўз олдимда намоён бўлди. Кўзларимга ёш тўлди. Йиғлаб юбормаслигим учун лабларимни тишладим.

Лайлонинг жасадини кўтариб тепалик сари тирмашдим. Бизпи илк бор учраштирган, таништирган заранг дарахти ёнидан қабр учун жой танладим. Ортимдан эргашиб келган ёшгина йигит иккимиз гўр қазидик. Қуёш ботиб, осмонга ой кўтарилганда Лайлони тупроққа қўйдим. Қўйлагининг ёқасига қадаб олган қалампир мунчоғини эсдалик учун олиб қўйдим. Токи босган қадамимда унинг руҳи ёр бўлсин! Вақти келиб унинг қотилидан қасос олишга онт ичдим. Қуръон тиловат қилиб, ўрнимдан тураётганимда Лайлонинг «Сиз

ўзбексиз», деган сўзи қулоғим остида яна бир бор жаранглади. Ўзбеклигимни у қаердан билди? Қайси ҳаракатларим туфайли сездириб қўйдим?! Бу саволлар шу кунга қадар ўйлантиради.

Ўрнимдан тураётганимда қулоғимга тошнинг «чирс» этган товуши чалинди. Овоз келган томонга қарадим. Шохлар орасида энкайиб кетаётаган кимсани кўриб қолдим. Лайлонинг жасадини бу ерга кўмиб, хатога йўл қўймадимми, деган савол миямга игнадек санчилди.

- Нотаниш аёлнинг жасадини иззат-икром билан кўмдингиз. Бизлар эса бундай қилмаймиз, мурдаларни дуч келган жаргами ёки чуқургами ташлаб кетаверамиз. Қузғунлар еб кетади, - деди ҳамроҳим ортга қайтаётганимизда. Бироқ мен унинг сўзига тушунмагандек елка қисдим. Жим кетиш тўғри келмасди. Соддадил бу йигитни гапга тутишим, ҳеч бўлмаганда исмини билишим шарт эди.

- Исми шумо чист, бача?!

Йигит тожик тилини билмасди. Бироқ исмини сўраётганимни пайқади.

- Ботир, - деди секингина.

- Аст гужо?! - имкон қадар тушунарли бўлиши учун шу икки сўзни алоҳида талаффуз қилдим.

- Гапингизга тушунаману, аммо жавоб қайтаролмайман! Хомиҳо, қаерданлигимни сўраётгандирсиз?! Водийданман!

Ўзга элнинг тупроғида, душманлар орасида ҳамюртинг билан юзма-юз келиш тасвирлаб бўлмас ҳолатдир. Бадаим жимирлаб, этим увишиб кетди. Унга қандай тез ўгирилиб қараган бўлсам, шундай тезлик билан нигоҳимни ўзга томонга олиб қочдим. Бошқа гапирмадим.

Пастга тушганимизда соқчилар алмашиб, уларнинг ўрнини бошқалари эгаллашганди. Афтидан, улар биз бажариб келаётган ишдан воқиф эдилар.

- Намунча ҳаяллаб қодиларинг? - сўради ўзбек тилида озғин, новча бўйли мўйловдор йигит. Хаёл гирдобига чўмганим боис ўзбек тилида жавоб қайтаришимга бир баҳя қолди. Тезгина тилимни тишларим орасига олдим.

- Ер тошлоқ экан, гўр қазиш азоб бўлди, - деди Ботир ва бошқа сўз айтмай ўз чодирини томон ўтиб кетди. У кўзимга анча маънос ва ғамгин кўринди.

Вужудимни ҳижрон ва айрилиқ ўти азобларди. Ичимда ёнаётган чўғ танамга ёйилганди. Бироқ мен ўзимни саҳнада эканлигимни ҳар қандай шароитда ҳам унутмаслигим шарт эди. Жилмайдим.

- Ичишга бирор нарсанг борми?! - сўрадим қоровул йигитдан. У менинг сўзимни тушунмади. Имо-ишора билан сув бергин, дея уқтирдим. Йигит сув идишни тутди. Тошга ўтириб чанқоғимни қондирдим. Асабларим бироз бўшабди.

- Шамси, ким билан гаплашяпсан?! - чодирнинг орқа томонидан дўриллаган овоз эшитилди.

- Ўзимизники, - жавоб қилди Шамси.

Тонг узоқ. Йигитни гапга тутишим керак. Вақт мен учун ҳамма нарсадан устун турарди. Имкон қадар бу ердаги ҳар бир одамнинг исмини, қаердан келганлигини аниқлашим лозим. Бахтга қарши Шамсининг тил билмаслиги-ю, мени тил била туриб гаплаша олмаслигим алам қиларди. Хиёл ўтмай боя чодир ортидан сўзлаган йигит кўринди.

- Тожикмисан?! - деди у тожик тилида.

- Афғонман!

- Бизнинг ичимизда нега тентираб юрибсан?!

Назаримда у мени бу ерга янги келганимдан беҳабар эди.

- Сенинг одамларинг тутиб олишди.

Йигит сувдондан сув ичди.

- Дамингни ол, - деди у Шамсига қараб, - керак бўлсанг уйғотаман.

- Вақтлироқ уйғотарсиз, Умар ака! - Шамси шундай деб чодир ортига ўтиб кетди.

Умарга разм солдим. Тароқ тегмай ўсиб кетган соқоли юзини қоплаган. Мовий кўзлари гўё кул ичида милтираб турган чўққа ўхшарди. Бургутнинг тумшугини эслатувчи бурнининг учи кўринарди, холос. Оёғидаги оқ «адидас» эътиборимни тортди. Боя дарахтлар остидан эмақлаб ўтган одамнинг оёғида ҳам шунга ўхшаш пойафзал борлигини эсладим. Демак, изимга тушганлардан бири шу!

- Пул ишламоқчиман, дегин? - узилиб қолган суҳбатимизни давом эттирди Умар. - Қанчага келишдиларинг?!

У кўзларимга тикилганча савол берарди. Юзимда бирор ўзгариш ёки тилимдан тугилишимни кутарди. Ҳақиқатдан ҳам у ортимдан тушган айғоқчи эканлигини, ўзининг дастлабки чиғириғидан ўтказанганини пайқадим.

- 200 данга, - дедим овозимга сирли тус бериб. Гўёки бу пул мен учун кўпдек.

- Гувитинг борми?

Ёнимдаги гугурт ҳадеганда ёнавермади. Қарши томондан эсаётган эпкин ўт олдиришимга имкон бермасди.

- Нима бало, умрингда гувит чақмаганмисан, - қўлимдаги гугуртни юлқиб олди Умар.

Наша ҳиди ҳавони тутди.

- Милтиқ отишни биласанми?!

- Шўроларга қарши урушда қатнашганман!

Умар ишонқирамагандек менга ғалати қаради. Тепамизда осилиб турган ой атроф-теваракни сутдек ёритарди. Ҳамсуҳбатимнинг афт-ангори бемалол кўзга ташланиб турарди.

- Нега толибонларга қўшилиб кетмадинг?!

- Тўрт йил уларнинг орқасидан эргашиб, бирим икки бўлмади. Сариқ чақа орттиролмадим. Уйда ота-онам оч, қўлимга қараб ўтиришган бўлса...

- Улар сени бекорга қўйиб юбормагандир?! - Кетма-кет савол ёғдирган Умар нозик жойимдан тутишни хоҳларди.

- Боя айтдим-ку, сариқ чақа ҳам ишлолмадим деб. Бекорга мушук офтобга чиқмайди. Иложини қилиб, қочдим-да! Ўлиб кетсам, ким менга ачинади. Балки бу ёғига ўзинг қўллаб юборарсан.

- Нимага, нима учун сени қўллаб юборишим керак?! - Кутилмаганда Умарнинг важоҳати ўзгарди.

- Кўпроқ пул ишлашимга-да, - дедим шоша-пиша.

- Бу ўзингга боғлиқ. Садоқат билан ишласанг бас. Бой-бадавлат бўлиб кетасан. Бу дунёда ҳамма нарса пул билан ўлчанадиган бўлиб кетган. Пуддор дунёга эга экан. Бошлигимиз шундай деган. Билдингми, у ақлли одам. Олдиндан билади. Кўзингга қараб, кўнглингдаги гапни уқиб олади. - Умар бир лаҳза жим қолди. Ширин энтиқди, - Хўжайин амир бўлсалар, мен банкнинг бошлиғи бўламан! Ўзлари айтганлар...

- Мен ҳам сенга ўхшаб пулни жон дилимдан яхши кўраман. Болалигимда дунёнинг энг катта бойи бўлишни орзу қилардим. Афсуски, шу ёшгача бир танга ҳам ортиролмадим. - Бу сўзни ички бир дард, армон билан айтдим-ки, ҳатто овозим ҳам ўзимга нотанишдек туюлди.

- Афсусланма, - бош силкиб деди Умар, - ҳали кеч эмас. Имконият қўлингда. Бунинг учун одам темирдек қаттиқ, бемеҳр бўлиши керак. Сен менга ёқиб қолдинг. Бошлиқ билан гаплашаман. Хўп деса ўзимга шерик қилиб оламан.

- Кошки эди, - севинчимни яширолмай Умарнинг елкасига қўл ташлади... - Бу яхшилигингни ўла-ўлгунимча унутмасдиган ошна... Бирга бўлсак, ниятимга етишимга ишонаман!

Умар бир сония ўйланди, унинг ҳозиргина чақнаб турган кўзлари бирдан маънос тортиб қолди. Ниҳоят у бошини мен томонга буриб деди.

- Сен билан бажарадиган муҳим бир иш бор.

- Қанақа иш? - сўрадим.

- Буни кейин айтаман, - деди ва ўрнидан туриб чодир томон илдам юриб кетди.

- 4 -

Лайлонинг отаси томонидан туҳфа этилган дафтар ҳақида икки калима сўз айтиш имконияти келди.

Дафтар кимники?! Ким томонидан юритилган?! Ундан кимлар хабардор?! Нега қабристонда тушириб қолдирилди? Уни йўқотган кимсанинг тақдири нима кечди?! Ҳар қандай давлатнинг маҳфий хизмат маҳкамаси исталган нархга сотиб олиши мумкин бўлган бу дафтарнинг тақдири билан энди ҳеч ким қизиқмай қўйдими?! Бошимни қотирган бу саволларга жавоб тополмасдим.

... Бошлиқнинг хонасига кириб чиқаётган ҳар бир одам диққатимни тортарди. Тўғри, бир кунда 15-20 га яқин қароқчи қон ҳиди уфириб турган совуқ бу кулбага ташриф буюради. Ташқаридан қараганда улар ёзув-чизувдан йироқ кўринарди. Боз устига ёнларида ёзув қуролини учратмадим ҳам. Уларнинг кўзларида ички кўрқув ёки шунга ўхшаш ҳисни пайқаш амримаҳол. Қиёфалари қалтакесақдек тез ўзгаради. Бошлиқнинг ҳузурида узоқ ўтиришмайди. Улар ўз ватандошларининг қалбига қўл солиб, уларнинг тилидан чиққан сўзларни қулоқларига илиб раҳнамога етказишга ошиққан айғоқчилар эди.

Хўжайиннинг хонасига тез-тез кириб чиқадиганлар уч киши эди. Неъмат, Умар, Илҳом! Бу учлик худди Бермуд учбурчагидек сирли эди. Ўзларини атроф-теварақда бўлаётган ишлардан беҳабардек кўрсатишса-да, аслида, шерикларини қийнаш, таҳқирлаш, талончилик, айнан мана шу уч шахснинг кўрсатмаси билан амалга ошириларди.

Мана шу учликдан бири дафтарнинг эгаси, деган хулосага келдим.

Дафтарни ким томонидан юритилишини аниқлаш менинг вазифам эмасди. Муҳими уни Ватанга жўнатиш эди. Қандай қилиб? Бунинг учун бирор йўл топиш лозим...

Қочишининг иложи йўқ. Ўргимчак тўрига ўхшаш яширин постларда хўжайиннинг садоқатли соқчилари осмондан учиб ўтаётган қушларнинг ҳам ҳисобини олишади. Боз устига ортимдан тушган айғоқчилар

қадамимни ўлчаб юришибди. Таваккал қилгани эса хатарли...

Дафтарнинг илк саҳифасида бу ерда жанговар тайёргарлик кўраётган 105 нафар жангарининг рўйхати берилган бўлиб, уларнинг исми-шарифи, қаердан келгани, нима ишлар қилгани кўрсатилганди. Иккинчи саҳифада ёлланган, пулга сотилган ватанфурушларнинг рўйхати тузилган. Учрашув жойлари, қўлланадиган махсус сўзлар кўрсатилган. Қўшни мамлакатларнинг чегара хуудларидаги яширин йўллардан ўтиб, юртимизда каламушдек яширилиб, ишхона иш кўраётган шахсларга кўп миқдорда ўқ отар қуроллари, портлатгич мосламалари етказиб берилган. Қурол-аслаҳаларининг рўйхати ҳам шу дафтарда берилган.

Катта миқдордаги қурол-аслаҳани тоғлар орасида беркиниб ётган бу кимсалар қаердан, нима эвазига олишмоқда?! Бу саволга дафтарнинг ўрталаридан жавоб топдим. Ўзбекистоннинг ер остки-устки бойликлари, тилла конлари, нефть қазиб олинаётган қудуқлар, завод-фабрикалар, тарихий ёдгорликлар, худди қиморга тикилгандек қурол-аслаҳа ва маблағ эвазига хорижий шахсларга ҳадя қилинганди.

Мен жангариларни тўрт тоифага бўлдим: турли диний оқимга берилган, тарихнинг вилдирагини ортга буришга интилаётган экстремистлар, собиқ Иттифоқни қўмсаб, бургага таланиб ётган хаёл-парастлар, юқори мансабдан настга тушиб, ҳар бир ютуғимиздан қора доғ излаётган, тараққиётимиз қанотига кишан бўлган маншоплар, амал-мансаб учун халқнинг рискун насибасини қирқиб, сариқ чақага ниймон-эътиқодини сотишга тайёр турган порахўрлар. Мана шу тўрт унсур бирлашиб терроризм деган офатнинг ўзагини ташкил этган.

- 5 -

... Ўша тул осмонга ҳилол чиқмади. Юлдузлар жамол кўрсатмади. Кун бўйи бўш чодирлардан бирида қаердандир келтирилган қора дорини махсус идишларга жойлаш билан банд бўлдик. Ўнга яқин ёшлар бу ишга жалб этилганди. Нашанинг ўткир ҳиди кўнгилни беҳузур қиларди. Вақти-вақти билан бу ерга мана шундай ажал уруғи келтирилиб махсус пакетларга жойлаштирилиб, яна қаёққадир жўнатилиши ҳақида хабар топганман. Афғонистонда хизмат қилиб юрган кезларим бундай ажал уруғларига кўп дуч келганман. Наша мамлакатининг жанубига кўп жиларди. Бу ернинг иқлими наша етштиришга қулай.

Лайлони дафн этганимдан сўнг Ботирни йўқотиб қўйгандим. Ёшлар орасидан бир-икки изладим. Тополмадим. Бугун у чодирнинг этагида - пакетлардаги қора дорини қутиларга жойлаб ўтирарди. Қўли ифлос нарсани ушлашдан ҳазар қилгандек зўрға ишга борарди. У бир ҳафта бурун мен учратган Ботирга ўхшамасди. Озиб-тўзиб юзи сарғайиб, кўзлари киртайиб кетганди.

Кўп ўтмай чодир ичи қизиби кетди. Хонани наша ҳиди тутганди. Кўнгилни беҳузур қилувчи ис йигитларга таъсир ўтказганди.

Уларнинг баъзилари йўталар, кайфи ошганлари кўшиқ айтар, бошқа бири қоринни чангаллаб қотиб-қотиб куларди. Эшикка яқин турганим сабабли ташқаридан кираётган эпкин наша ҳидини ичкарига ҳайдарди. Таъсир кучини кесарди.

Ботир маст бўлганди. Бошини чангаллаганча ўтирарди. Кейин аста-секин йиғлай бошлади. Гоҳ отасининг, гоҳ онасининг, укаларининг номини айтиб бўзларди. Нима қилаётганини ва нима деяётганини ўзи билмасди. Унинг олдига ўтиш, юнагиш бефойда. Бирдап бир чора ўзим ўтирган жойга олиб ўтиш эди. Ботирни олиб ўтдим. Бироқ бунинг фойдаси йўқ эди. У оёғида туролмасди. Ҳамон йиғларди, гоҳ отасининг, гоҳ онасининг номини айтиб чақирарди.

Кўзим уйқуга илинган экан. Кимдир совуқ қўлини пешонамга босди.

- Тезроқ тур, - бу ингичка овоз Шамсиники эди. - Энангни эмгур, Умар ака чақиряптилар!!! - у ярим ўзбекча, ярим тожикча сўзларди.

Ўрнимдан туриб кийиндим. Хона қора дорининг бадбўйи, ҳидига тўлганди. Бу йигитларнинг ўпкасидан чиқарди.

Шамси мени чодир ортига бошлади. Тун қоронғу, кўз оёқ остини зўрға илғайди. Харсанг тош устида ўтирган Умар шарпамни эшитиб ўрнидан турди.

- Сени бошлиқ сўраяпти, - деди у Шамси кетгач. - Нима деса ҳўп дегин. Қайсар одампи ёқтирмайди. Сен ҳақингда яхши гапларни айтганман. Библи кўй, вақти келганда бу яхшилигимни қайтарасан. Иккимиз бажарадиган муҳим иш бор. Тагин оғзингдан гуллаб юрма!

- Тушунарли, - дедим хурсанд бўлгандек, - ўзингга ишонгандек менга ҳам ишонавер!

Бу ерга келганимга бир ойдан ўтган бўлса-да, ҳали бошлиқ билан рўпара келганим йўқ эди. Бироқ у ҳақда кўп маълумотларни тўплаб, дафтарнинг бир четига ёзиб қўйганман. Булар қанчалик ҳақ ёки ноҳақ - менга қоронғу. Аммо бу ердагиларнинг фикрини умумлаштириб, мен тўплаган маълумотларга таққослайдиган бўлсам, унинг

гуноҳини ювиш учун ер куррасидаги сув етмаслигига иймоним комил! Шу ўринда эшитганларимни сўзлаб беришни лозим тондим:

- 6 -

...Эргалабки соат ўн бирлар чамасида шаҳар темир йўл бекати олдида Охунбобоев кўчасидан чиққан сариқ «Москвич» машиналар оқимидан ажралиб, четда тўхтади. Орқа ўриндиқда ўтирган икки нафар милиция зобити оёғи остида ётган 3-4 дона тўппонча ўқини кўриб, ҳайдовчини тўхташга мажбур қилганди. Абдуғаффор буни сизди. У зобитларнинг бир-бирига маъноли қараб, оёқ остидаги ўққа ишора қилишганини рўпарасидаги ойнадан кўрганди.

У машина тўхтар-тўхтамас кўйнидан тўппонча чиқариб, зобитларга қарата ўқ узди. Кейин машинадан отилиб чиқди-да, ўзини оломон ичига урди. Қизиқ, одамлар қотилни ушлаш учун эмас, қонга беланиб ётган милиция ходимларига ёрдамга ошиқишарди.

Абдуғаффор вилоят халқ таълими бўлими биноси орғидаги анор-зордан паноҳ топди. Тез чопганидан ўпкаси шишиб кетганди. Ҳансирадди. Кекса анорнинг панасида чўзилиб ётар экан, қаёққа қочиб кераклигини ўйлади. Яна бир соатлардан сўнг ички ишлар бошқармаси ходимлари оёққа туришини, барча йўлларга кучайтирилган милиция постлари қўйилиб, ҳар бир машина текширилишини яхши тушунарди. Вақт эса зиқ.

Абдуғаффор ўрнидан турди. Қабристон томон юрди. У атрофга мушукдек олазарак боқиб борарди. Гўёки ортидан биров таъқиб қилаётгандек. Тиқ этган товуш қулоғига ваҳимали эшитиларди. Учакишгандек ўша кун мақбарада ҳеч ким йўқ эди. Ичкарида уч-тўрт дона янги чопоп, меҳробда оқ салла, пойгақда эса ковушлар турарди.

У худди катта маросимдап қайтаётган мулладек асфальт йўл ёқасида пайдо бўлди. Ишорасига яшил «Дамас» ёнига келиб тўхтади ва бир зумда уни «Лола» бекатига ташлаб ўтди. Бекатда одам гавжум эди. Бошидаги салласининг ҳурмати туфайли кўпчилик унга йўл бўшатар, кўлини кўксига босиб салом берарди. Ички қўрқув ва таҳлика остида ранги оқариб, қаттиқроқ акса урган кишидан чўчиб тушаётган бу кимсанинг юзига боқишга одам ботинолмасди. Ана шундай иззат-икром билан у Андижонга йўл олаётган таксига ўтирди. Секингина ортига бурилди. Ҳеч ким таъқиб қилмаётганига ишонч ҳосил қилиб, ўриндиққа бемалолроқ ўрнашиб олди...

Кечки соат ўнларда Ўшга етиб келди. Манас кўчасида яшовчи Боқижон исми шахсининг кўча эшигини тақиллатди. Уй эгасининг

эрта ётиш одати йўқ. Бироқ эл кўзидан яширин қиладиган ишти бор. Хориждан келтирилган varaқаларни тарқатишга тайёрлаётган эди. Боқижоннинг кўнглига гулгула тушди. Шоша-пиша қоғозларни йиғиштириб, ташқарига чиқди.

- Ким?! - енгил томоқ қириб овоз қилди Боқижон.

- Мусофирман, йўлдан адашдим! - аянчли овозда жавоб қайтарди Абдуғаффор. Бу дўстлар ўртасида ишлатиладиган ўрон (парол) эди. Боқижон эшикни очди. Абдуғаффорни кўриб уни ичкарига олди.

Эртаси кун тонг ёришгач Абдуғаффор биродаридан озроқ қарз кўтариб, Тожикистон томон йўл олди. Боқижон дўстларга дуо айтиб, кузатиб қўйди. Тожикистонда уни Эргашбой кутиб олди. У дўстнинг кўли қонга беланиб келганидан хабар топганди.

- Аламим ичимда қолди, - Абдуғаффор дўстининг мақтовидан бироз талтайиб. - Режалаштирган ишларим кўп эди. Фалокат оёқ остида деганлар шундай бўлса керак-да! Ҳар кунни машинанинг уёқ-бўёғига қараб қўядиган одам...

- Қўй, диққат бўлма. Муҳими ташнинг соғ-саломат, сафимиздасан... Ўша лавнатиларнинг кўлига тушганинда ҳолинг не кечарди. Худонинг асрагани шу! - Эргашбой дўстнинг олкасига қўл ташлади. - Уч-тўрт кун дамингни ол, ҳаммаси эсдан чиқиб кетади. Айтмоқчи, худо хоҳласа, шу ҳафтада тўй қиламиз. Ёшимда бўласан!

- Тўй?! Қанақа тўй, кимга?!

- Уйлашиман. Ҳожи отам Тоғли Бадахшоннинг энг гўзал қизига уланштириб қўйганлар.

- Қойил! Табриклайман. Илоҳим, бахтли бўл. Болаларнинг ҳам ўзинга ўхшаган йигит бўлсин!

Улар узок суҳбат қурдилар. Эргашбой дўстнинг олдидан жилгисин келмасди. Уни кўриб Ватан ҳидини туйгандек бўлди. Хотирасида унутилиб бораётган болаликдаги дўстлари, танишлари жонланди. Ҳаётида ик бор қиладиган ишнинг бесамар эканлигини тап олди. Ёшлагина уф тортиб қўйди...

Ўша йили тоғли Бадахшон воҳасига совуқ барвақт тушди. Икки кун бурун қор ёниб, ҳамма ёқ оқ тўшак остида қолганди. 70 дан зиёд жангарилар танг аҳволда эди. Озиқ-овқат тугаган. Ётоқлар совуқ. Устки кийим, кўрна-тўшак етишмайди. Эргашбой тўйини ўтказиб, бу ердаги ишларни Абдуғаффорга топшириб, Покистонга жўнаб кетди. Шу кетганича уч ой йўқ бўлиб кетди.

Очлик ва йўқчилик жангариларнинг сабр косасини тўлдирганди. Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Қўли қонга беланмаган, жангарилар сафига адашиб кириб қолган ёшларнинг гуноҳини

кечиш тўғрисида»ги амнистияси деярли кун ора радио орқали эшиттириларди. Қўрқув, ҳадик зим-зиё айлаган ёшларнинг қалбида умид учқуни ялтиради. Юраклари Ватанга талшарди. Зулмат пардалари кўтарилиб, соғинч уйғонди. Ўша туи ўн олти ўсирин Ватанга қайтишга аҳд қилди. Лекин тажрибасиз, тоғ йўлини яхши билмайдиган йигитлар Абдуғаффорнинг пистирмасига дуч келди. Бироқ қочоқлар тавба-тазарру қилишни, тиш қайраб турган Абдуғаффорнинг оёғига тиз чўкишни истамадилар.

- Қайтсанг, ҳаммангни отадилар, бошингга ит азобини соладилар. Электр курсига ўтказадилар, - ўшқирди Абдуғаффор.

- Ўлсак, Ватан кучоғида ўлайлик, унинг ҳидини ҳидлаб ўлайлик! Жисмимиз юрт тупроғига қўйилса, шунинг ўзи катта шараф...

- Йўқ! - Мушт бўлиб тугилган қўлини балан кўтариб қичқирди Абдуғаффор. - Сенлар шу ерда ўласанлар! Жонингни ўзим оламан! Жасадингни кузғуну қарғалар ейди. Мозорингнинг тайини бўлмайди.

Абдуғаффорнинг амри билан ўн олти йигитнинг қўли боғланди. Бу ҳаммага ибрат бўлсин, ўзгалар қочишни ҳаслига келтирмасин, деган ўй билан ўн олти йигитнинг боши узилди. Тошлар устида бувриққан қон оқди. Узилган бошлар танадан анча нарига тушди. Дунё гўзаллигига тўймаган кўзлар очик қолди. Бир санам ишқида ёниб улгурмаган ўн олти юрак мангуга тўхтади. Бу ваҳшийликни кўриб кўнларнинг кўзидан ёш оқди. Кимдир ҳушдан кетди. Кимдир нафратини яширолмай қичқирди. Ўн олти йигитнинг жасади шундай қолди. Уларни кўмишга ҳеч ким журъат этолмади. Бу мудҳиш воқеа ўша кун дунёга ёйилди.

Эргашбой зудлик билан Покистондан қайтди. У дўстидан бу қадар ваҳшийлик ва қонхўрликни кутмаганди.

- Яхши иш қилмадинг! Бутун дунёга шарманда бўлдик! - деди у вазминлик билан.

- Менга бунинг қизиги йўқ! - бенисандлик билан жавоб қайтарди Абдуғаффор.

- Одамларнинг бизга бўлган ишончи сўнди! Бизни қонхўр, деб аташади.

- Менга хоин қочоқлар керак эмас. Битта бўлса ҳам мард қолсин! - Абдуғаффор асабийланиб, курсига мушт урди...

Эртаси Эргашбой бошлиғининг буйруғи билан Абдуғаффорни Афғонистонга ўтказиб юборди. Бунинг икки сабаби бор эди:

Биринчидан, вақтинча уни кўздан яшириш, лагерда исён кўтарилишининг олдини олиш;

Иккинчидан, Афғонистонда тайёргарлик кўраётган бир гуруҳ жангарилар ўртасида тартибни изга солиш. Бағритош одам у ерга ҳаводек зарур эди.

Мен билган ва эшитганларимнинг бари эди бу. Ўша хунхўрнинг ҳузурига кириб борар эканман, ўзимни қўлга олишга, юрагимдаги нафратни сездириб қўймасликка, ҳаяжонимни босишга, бошлиқнинг эътиборини қозонишга ҳаракат қилдим.

Хўжайин мени кутилмаган қиёфада кутиб олди. У соч-соқоли тўзиб, ярим яланғоч ҳолда турарди. Ўлжа кутаётган қашқирдек, йўғон бўйнини елкасига қисиб, менга тикилди. Қўлимни кўксимга қўйиб, унинг нигоҳидан кўз узмадим. Тепадаги чироқ шуъласида бадани чўяндек қорайиб кўринарди. У курси устидаги ўттиз етти калибри «Кобра» пистолетини қўлига олди. Учيني менга тўғрилади.

- Исминг нима! - йўғон овозда деди хўжайин.

- Аҳмад! - қўрқув ва ҳаяжон босган кишидек паст, титроқ овозда жавоб қайтардим.

- Гап бундай, Аҳмад, - хўжайин «Кобра»ни жойига қўйиб, гап бошлади. У форсча сўзларни яхши талаффуз этолмасди. Бироқ фикрини тушунса бўларди. - Сен ҳақингда ҳамма гапни эшитдим, эртдан бошлаб лагерга сув ташийсан.

- Бош устига, хўжайин!

- Бу ҳаммаси эмас, - хўжайин ўрнидан турди, қўлини курси четига тираб сўзида давом этди. - Сув баҳона маҳаллий халқ ичидан таниш орттирасан. Уларнинг қўйнига кирасан, сирини олишга урин. Кимнинг уйда мол-қўйи, дон-дуни, ғалласи бор, шуларни аниқлайсан. Биз билан алоқада бўлганингни сездирма! Тушундингми?!

- Бир оғиз гапингиз. Бундай ишларни уйдлашга устаси фарангман.

- Локин қочишни ҳаёлингга келтирма! Ернинг остига кирсанг ҳам топанам! Билдинг?!

- Туз-понингизни едим, яхшилигингизни кўрдим. Қўлимга уч-тўрт танга пул тушди, хоинлик қилсам худога хуш келмас, хўжайин!

- Айтдим, қўйдим!

Бошлиқ беписандлик билан айтган бу сўзнинг замирида аччиқ кесатиқ зоҳир эди. Ортимдан айғоқчи қўйишга ишора эди бу.

- Худо хайрингизни берсин.

- Яна бир гап, ичимизда беш-ўнта хорижлик болалар бор. Уларга кўз-қулоқ бўлиб тур. Ножўя қадам босса, мени хабардор қиласан.

- Топширигингизни бажариш шарафдир.

Абдуғаффорнинг чеҳраси ёришди. У ўзбек тилида Умарга шундай деди:

- Бу баттол гапга чечан кўринади!
 - Мен сизга ёмон одамни рўпара қилармидим, хўжайин, - ялтоқланди Умар.

- Бунга бирорта ўзимизникилардан кўшиб кўй! Ҳар эҳтимолга қарши, иложи бўлса, тил билмасин.

Бошлиқ бирдан хомуш тортди. Хонага жимлик чўқди. Абдуғаффорнинг қовоғи уйилди, кўзлари қисилди. Кенг пешонасига ажинлар из солди. Қўли билан жун босган кўкрагини мижиғлади. Худди юраги ёнаётган кишидек оҳ урди.

- Ташқарига чиқ! - Бошлиқ бу гапни менга айтди. Унинг қалби азобланаётганини пайқадим. Мана шу дардни ҳозир Умарга айтгиси, у билан ҳасратлашгиси келаётганди.

Остонадан чиқиб ўзимни девор панасига урдим. Беш-олти қадам нарида тескари қараб ўтирган соқчилар буни пайқашмади.

- Бу гапни фақат сенга айтяпман, - уф тортиб деди Абдуғаффор.

- Худо номини тилга олиб қасам ичаман. Хотиржам бўлинг!

- Неъмат олди-бердиларни ҳисобга оладиган дафтарни йўқотиб қўйганга ўхшайди!

- Ё тавбангдан кетай парвардигор! Қачон, қаерда йўқотибди?!

- Хазинани яшираётган пайтда кўмиб юборганмиш. Ишонгим келмаяпти, шунга юрагим ғаш...

- Хазина кўмилган жойни айтинг, бориб кавлаб кўраман!

- Ҳозир у томонга бориш хатарли. Толибларнинг бир гуруҳ отряди айнан биз хазина яширган қишлоқни эгаллаб олган.

- Унда сабр қилайлик, улар кетиши билан Неъматга сездирмай ўзим топиб келаман.

- Шу ойнинг охирига мени Истамбулга чақиришяпти. Олинган қурол-аслаҳалар, пуллар ҳақида ҳисобот беришим керак.

- Битта вароққа ёзиб олаверасиз-да, ким текшириб ўтирибди!

- Хомсан, Умар! Ахир олинган ва берилган нарсалар эгали. Дафтарда исми-шарифи кўрсатилган. Юртдаги тарафдорларимиз қўлида мингдан зиёд қурол-аслаҳа, икки миллиондан кўп доллар бор. Уларнинг номини ҳаводан оламанми? Бундан ташқари, махфий маълумотлар мавжуд.

- Бу ёғини ўйламапман, хўжайин.

- Мабодо йўқотган бўлса, ҳаммаси тамом. Мени отишади.

- Нафасингизни ел учирсин, хўжайин!

- Неъматни йўқотиш керак! Буни фақат сен удалайсан.

- Бош устига, хўжайин!

- Ўзимга ёрдамчи қилиб оламан...

- Аллоҳ ниятингизга етказсин!
 - Дом-дараксиз йўқолди, деб овоза қиламиз. Дафтарни сақлаётган-лигидан бошлиқлар хабардор.
 - Кўз тегмасин, хўжайин. Худо сизга беҳисоб ва бетакрор ақл-заковат иноят этган. Шундай беназир инсоннинг умри тоғу тошлар орасида ўтаётганига чидай олмайман. Иншооллоҳ, вақти келиб юртнинг султони бўласиз! Яратганининг ўзи асрасин!
 - Умар, биламан, сен қисталоқ пахта қўйишга устасан, мени пудаяпсан-а?! Лекин гапларинг ёқяпти!
- Соқчилардан бири ўрнидан турди. Секингина улар томон юрдим.

- 7 -

Сувни лагердан йиғирма чақиримча олисдаги булоқдан ташиб келардик. Бу Афғонистоннинг Сурхондарё вилояти билан чегарадош қишлоғи эди. От ориқ, арава эскилиги сабабли йўлга аранг ярарди. От сув юкланган аравани тортолмасди. Ботир иккимиз арава ортидан итариб борардик. Ҳар гал келиш ва қайтишда пастак деворлар билан ўралган ҳовлиларга назар ташлардим. Чанг-ғуборга беланган болалар от-аравани кўришлари биланоқ тирқираб қочишарди. Афтидан, ота-оналари бизнинг кимлигимизни уларга тушунтириб қўйишганга ўхшарди.

Ботир лагердан узоқлашишимиз билан ўзи суйган қўшиқлардан биричи хирғойи қиларди. Овози ширали ва ёқимли эди. Бироқ бу қўшиқларни тинглашнинг биланоқ юрагини соғинч ўртайди.

Булоққа етгач, отга дам берардик. Терлаб-пишиб кетган йўрғани аравадан ажратиб, яйловга қўйиб юборардим. Бу орада Ботир идишни сувга тўлдириб, баланд чўққининг устига чиқиб, олисда кўзга ташланиб турган Сурхон далаларига тикилиб ўтирарди. Октоб тинида олтиндек товланиб, мавж уриб оқаётган Амунинг суви, сув бўйида пода боқиб юрган болалар кўриниб турарди. Беш-олти соатлик масофа уни ўз юртидан ажратиб турганига ишонгиси келмасди. Соғинч қалбини эзгиларди. Лагерга қайтишда эса яна нохуш кайфият унинг юрагини чулғаб оларди. Бошини қуйи солганча отнинг жиловини ихтиёрсиз тортиб борарди.

Йўл ногекис, арава юришга қийналар, коптоқдек тошлар устидан зўрға ўтарди. Олиб келаётган сувимизнинг бир қисми йўлдаёқ тўкилиб-сочилиб кетарди. Филдираклар тошга урилганда ёки чуқурга тушганда қарсиллаган овоз чиқарар, назаримда қийшайиб қолган филдираклар ўқдан чиқиб, сишиб тушадигандек. Қишлоқдан чиқаве-